DE RE HORTENSI LIBELLVS,

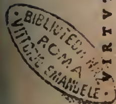
Vulgaria herbarum, florum, ac fruticum, qui in hortis conseri solent, nomina Latinis uocibus efferre docens ex probatis autoribus.

In puerorum gratiam atque utilitatem.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

Lugduni apud Seb. Gryphium.
1539.

CAROLI STEPHANI LIBELLVS DE RE HORTENSI.

OGVNT me adulescentulorum quorundam, bonarum, ita me Deus amet, literarum studiosorum preces: ut hortorum non solum herbas, sed etiam uiolas, frutices, & huiuscemodi cætera breui compendio describam. Sunt hæ quidem preces, sed tales, quibus nisi amicißimi essent, qui id à nobis quotidiano conuitio expetunt, nunquam obtemperare induceremus in animum: neque aliquando committeremus, ut tam inconstans & uaria herbarum atque fruticum nomenclatura à nobis audaci quodam uerius quàm certo dicendi studio describeretur. Aiunt tamen illi, se non quæ incerta sunt & obscura expostulare, tantùm quæ uulgaria & ab antiquis, tum Græcis, tum Latinis autoribus explicata. Atqui illud, mehercule, tam uidetur mihi difficile, quàm quod est difficilimum: cum & omnino diuersus sit hortorum nostrorum ab antiquis cultus, & non omnia habeamus quæ illis erant in promptu: nobis quoque pleraque in usum ueniant, quibus planè antiqui hortorum cultores caruisse uideantur. At uerò, inquiunt illi, tantùm petimus, ut uulgaria florum, herbarum, ac fruticum nomina, quæ in hortis nostratibus paßim reperiuntur, Latinis uocibus nobis exprimas, aut si desint

Latinæ, Græcis uerbis quo pacto dici poßint aperias: ut ſaltem ſiquando nobis contingat, hortulos inuiſere, quibus nemo eſt qui non animi cauſa plurimum interdum oblectetur, muti non uideamur: aut ab illis rebus alieni quæ ab optimo quoque ingenio, ſingulari quodam animi deſiderio appetuntur, & noſtræ eruditioni haud parum conferunt. Nihil *enim eſt quod æquè iuuenis animum commendet, atque earum rerum cognitio, quibus quotidie animum paſcit: perinde atque optimum eſt eum qui tritico aßiduè ueſcitur, panis nomen non ignorare.* Perbelle *id quidem & ingenuè: neque uerò illud non ab optimo ac laudabili ingenij candore prodire poteſt, ut id deſideretis: modò aliquando præſtare poßim, quod fortaßis immatura ætas uix pollicetur.* Faciam *tamen quod in me erit: daboq; operam, ut ſi non omnia, ſaltem quæ uulgaria ſunt magis, & à* Columella, Varrone, Plinio, *atq; alijs tradita, facili quodam ordine accipiatis.* Itaque *ab ipſa horti ſignificatione incipiendum.*

HOR

HORTVS.

ORTVM *ab antiquis dictum pro uilla (uulgus uocat ung uillaige) autor est Festus: ea ratione, quòd ibi orirentur qui arma capere possent.* Hinc Plinius *lib.19.cap.4.* In duodecim (inquit) *tabulis legum nostrarum nusquam nominatur uilla, semper in significatione ea hortus, in horti uerò significatione, hæredium.* Et paulò pòst, Romæ *quidem, inquit, per se hortus, ager pauperis erat.* Itaq; *à uerbo orior, deductum est. ob id autem aspiratur, ut differat à dictione ortus, quando originem siue natiuitatem significat.* 1

Hortus, ung iardin, *à Græcis* κῆπος *dictus, qui uel animi gratia fiebat, hoc est ad uoluptatem & delectationem (cuiusmodi* Epicurus *Athenis primus instituisse intra mœnia creditur, ut meminit* Cicero *in libris de* Natura Deorum, *unde etiam hortorum magister à* Plinio *dictus est) uel etiam utilitatis:* Expedita *enim res, inquit* Plinius, *& parata semper, neque egent igni qui hortos habent: crudis enim cibis facilè uescuntur, & coctu facilibus.* 2

Itaque *hortus altera succidia quondam putabatur, & ubi opes horti deerant, de carnario & macello uiuendum erat: erant autem carnis desideria antiquis in exprobratione.* 3

In *horto antiqui maximè caules serebant ad pulmentaria: unde hortorum caules plurimum prædicat* Cato. Et *matrumfamiliâs horti curæ erant: hinc, iudicabant in* 4

 domo,

domo, nequam esse matremfamiliâs, ubi intelligens esset hortus. 5

Hortus olitorius, ung iardin de mesnaige, in quo olera seruntur & crescunt, in usum nostrum. Olus autem uocamus unamquamque satiuam herbam, qua uescimur, & cuius folijs & caulé utimur in edulium. Theophrastus, Olera, inquit, uocamus, quæ in usu nostro sunt, ut intubum, &c. hinc forum olitorium Romæ macellum diu uocatum est, quòd in eo olera uenderentur. Vnde etiam olitor, qui hortum olerum curat & excolit, ung iardinier: qui à nonnullis etiam hortulanus, & à Græcis κηπουρὸς appellatus est. 6

Hortorum curam & cultum ueteribus agricolis insigniter neglectum probè ait Columella libro 10. Parcior enim erat apud priscos frugalitas, humilimisq; cibis uictum tolerabant. Mox uerò cum nostra ætas dapibus libidinosis precia constituerit, cœnæ´que non naturalibus desiderijs, sed censibus æstimentur, plebeia paupertas summota, à preciosioribus cibis ad uulgares compellitur. 7

Horti etiam in plurali, non solum oleribus, sed & arboribus consiti dicebantur, & uoluptatis gratia comparati: ut Pompeiani, Sallustiani, Luculliani, qui apud Romanos maximo in precio fuerunt: extant´que adhuc hodie eorum hortorum uetustißima monimenta: ut facilè conijcere poßimus, instar uillarum exædificatos fuisse Mecœnatianos & Neronis principis hortos. Quinetiam uiuaria & aquæ piscatoriæ hortis includi solebant uoluptatis & amœnitatis causa. Cicero libro tertio Offic.

Pythius

Pythius quidam qui argentariam faceret Syracusis, uenales quidem se hortos non habere dixit, sed licere uti Cannio (si uellet) ut suis, & simul ad cœnam hominem in hortos inuitauit. Quo in loco etiam hortulos pro eodem sumere uidetur: Cannius (inquit) eques Romanus dictabat se hortulos aliquos emere uelle, quò inuitare amicos, & ubi se oblectare sine interpellatoribus posset. Itaque hortos Crassipedis dixit Cicero ad Atticum, pro fundo, & quam possessionem rusticam uulgus uocat: Cogito, inquit, in hortis Crassipedis, quasi in diuersorio cœnare. 8

Hortus pensilis qui supra columnas uel ædificia factus quodammodo pendere uidetur: cuiusmodi memini me uidisse Romæ in palatio amplissimi Cardinalis à Valle. Huiuscemodi autem hortos, ut inquit Plinius lib. 19. cap. 4. uel Semyramis, uel Assyriæ rex Cyrus primum fecerunt. Idem lib. 36. cap. 4. Leguntur & pensiles hortos, imò uerò & Latium oppidum fecisse Aegyptiæ Thebæ. Quiddam simile cum pensilibus hortis uidentur habere ij quos plebs nostra urbana de fenestris suis appendere solet: ut hortorum imagine, ut inquit Plinius, quotidiana oculis rura præbeant. 9

Hortus riguus uel irriguus, ung iardin pres de leau, ou au meillieu, duquel passe ung ruisseau deau clere. Quemadmodum in uillulis sæpe inuenitur. Plinius libro 19. cap. 4. Hortos uillæ iungendos non est dubium, riguosq; maximè habendos si contingat profluuio amne. Quod explicare pulchrè uidetur Columella his uersibus,

Vicini quoque sint amnes, quos incola durus

Attrahat auxilio semper sitientibus hortis.
Cato, Vinea prima est, uel si uino multo est, hortus irriguus. 10

Hortus instructus, ung iardin en ordre, cultiué, accoustré. Cicero tertio Offic. de hortis Pythij, Quid multa? Impetrat, emit homo cupidus & locuples tanti, quanti Pythius uoluit, & emit instructos: hoc est, cultos & ornatos. 11

Horti apud antiquos plurimum commendati fuerunt Adonidis Veneris amasij, & Hesperidum, è quibus mala aurea retulisse Herculem fabulæ ferunt. Videto Erasmum in Chiliadibus. Antiquitas, inquit Plinius, nihil prius mirata est, quàm Hesperidum hortos, ac regum Adonidis & Alcinoi: de quibus multa fabulati sunt Poëtæ. 12

Ab horto fit hortulus, ung iardinet. Plinius libro 25. cap. 2. Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo. & hortensis, qui in horto crescit: ut hortensis asparagus, hortensis lactuca. Differunt autem hortensia, quæ Græci κηπευτικὰ uocant, ab agrestibus, cura & satione. Opes enim, inquit Plinius, differentiam in cibo fecerunt, ut etiam carduis uescamur. 13

Conserere hortum, plãter ung iardin. Varro de agricul. lib. 1. cap. 23. Nam & in recentibus pomarijs, desitis seminibus, in ordinemq; arbusculis positis, primis annis antequam radices longius procedere poßint, alij conserunt hortos, alij quid aliud. Sic etiam conserere locum. Columella, lib. 11. cap. 2. Itaque in totum præcipimus, ut quisque natura locus frigidus erit, is primus conserá

conferatur. 14

Facere hortum, faire ung iardin. Apricus locus, inquit Varro, deligendus, in quo feras uiolam, & hortos facias. nam ea sole nutricantur. 15

Irrigare hortum, arrouser ung iardin. Horti, inquit Plinius, si rigui non sunt, è puteo pertica, organis'ue pneumaticis uel tollenonum haustu irrigandi sunt. Nostri autem clepsydris utuntur ad hortos irrigandos, une chantepleure. 16

Fodere hortulum, labourer ung iardinet. Palladius, Si fons desit, aut imprimendus est puteus, aut si nequeas hoc, piscina superius construenda est, &c. Si hac omni facultate carueris, semper altius tribus aut quatuor pedibus ad pastini similitudinem fodies hortulum. pastinum autem intelligit instrumentum rusticum bifurcum, quo semina panguntur, uulgus uocat une binoire. 17

Instruere hortum: componere & ornare, accoustrer & mettre en ordre ung iardin. Col. lib. 11. cap. 2. His diebus commode instruuntur horti, de quibus suo loco dicam secretius. Vnde instructus hortus à Cicerone dictus 3. Offic. 18

Cæterum in horto probè faciendo hæc obseruata sunt ab antiquis, ut fuerit sterquilinio subiectus, cuius succo sponte fœcundaret: cui præterea leniter inclinata planities, cursus aquæ fluentis per spatia discreta deriuaret: atque hic hortus riguus appellatus est, ut prius dixi. habebat insuper terram stercore commistam, nõ cretaceam, argillaceam, aut rubrica conspersam. hæc enim sunt seminibus inimica.

Clausuræ & munitiones hortorum. 19

Hortos antiqui uarijs modis claudebant, quemadmodũ hodie quoq; solemus. Alij enim, inquit Palladius, luto inter formas clauso, parietes figuratos ex lateribus imitabantur. Qui mos paßim in Italia adhuc est frequentißimus, præsertim in hortis, delectationis gratia compositis. Quibus copia suppetit, macerias luto & lapide excitant: ut solent ditiores, qui uoluptatem pecunijs emunt, neque sumptibus parcunt: & pomaria, fruticeta, atque etiam ueluti syluulas quasdam hortis includunt. Pleriq; sine luto congesta in ordinem saxa componunt, aduersus ferarum impetus. Alij, ornatus gratia, spinarum ac ruborum plantas & semina in munitione disponunt: quod ferè faciunt ij qui ruri, & inclusum domi suæ hortum habent. Ac ne quid à iuuenibus desiderari poßit, eorum quæ ad hortensium munitionum cognitionem spectant: primum nobis dicendum est de clausuris parietum, atq; adeo herbis quæ parietibus rusticis sese circumuoluere & adnasci solent: deinde uero ad sepimenta & sepes descendemus: & unà ruborum, spinarum, ac fruticum species explicabimus.

Herbæ uetustis hortorum parietibus sponte adnascentes. 20

Quandò pernecessarium uidetur atq; utile, pueros hortos ingredientes non solum eas herbas quæ in

ipsis crescere solent cognoscere, sed etiam earum quæ foris, hoc est uel parietibus uel sepimentis adhærent nomina, si forte interrogentur, scire, atque intelligere: Non est *igitur hæc pars à nobis omittenda, ut de illis pauca quædam breuiter disseramus.* Ac ne *aliquid intactum à nobis relinquatur, incipiemus ab ipsa hedera.* 21

Hedera itaque, quam uulgus uocat du lierre (id enim est instituti nostri, ut etiam uulgaria nomina percurramus) ab hærendo quidem dicta est, quòd uetustis parietibus inhæreat. Quibusdam tamen magis placet ab edendo dictam fuisse ederam, quòd uetustos parietes dum serpit, & latius per muros quibus adhæret diuagatur, corrumpat & exedat. atq; ita sine aspiratione & diphthongo contendunt scribi debere. Vnde *etiam primam breuem habet apud* Virgilium, *Pastores edera crescentem ornate poëtam.* Neque *uero desunt, qui ederam dictam uelint, quòd loca edita petat, & alte diuagetur, atque etiam altißimos parietes conscendat. mihi tamen arridet magis prior opinio.* 22

Hederæ autem (quæ à Græcis κισσὸς *dicitur) multæ sunt species, quas proximum est ut explicemus.* Est *igitur prima omnium, hedera celsa, quæ per se stans arborescit, quam Græci dendrocysson appellant: siue etiam orthocysson ut uult* Columella, *hoc est rectam & rigentem, & quæ sola sine adminiculo stat.* Est *& alia celsa, omnium maxime uiuax, quæ suis cyrris & clauiculis parietes conscendit, arbores amplexu suo perstringit, & succum habet arbori, quam amplectitur similem: unde quernea hedera in medicinis magis probatur, quemadmodum*

modum & uiscus quercinum, & polypodium quercinum. Atque huius hederæ celsæ tres sunt rursus species. Est enim nigra, quæ mas à Plinio uocatur, fertq; corymbos nigros, hoc est racemos in orbem circumactos. Verg. –Atque ederæ pandunt uestigia nigræ. Hæc autem Bacchica & Nysia appellabatur: quòd ea in sacrificijs Bacchi, quæ Dionysia uocabantur, coronamenta fierent. Alia est hedera alba, quam fœminam Plinius uocat. Est autem alba, uel solo semine aut fructu, aut fructu & folio. Vergil. Candidior cygnis, hedera formosior alba. Seruius tamen non ex folijs, sed ex ligno cognosci utranque hederam contendit. Atqui hedera etiam antiquis satiua fuit, cuius succus, tædia narium, graueolentiamq; emendat. Plin. lib. 24. Quarta est inter celsas quæ dicitur helix, folia multo minora habens quàm aliæ. dicta helix, quòd multas habeat inuolutiones: nunquam autem fert fructum: ac ne quis putet id uitio ætatis fieri, Theophrastus ait, quantumuis diu uiuat, nunquam helicem fructum edere. Est & alia præter has hederæ species, quæ Græcis chamæcyssos, Latinis hedera humilis siue terrestris dicitur. Serpit enim humi, & folia minuta habet ac pauca, præsertim in syluis. Caue autem ne putes eam esse herbam quæ uulgò corrupte hedera terrestris pro herba terrestri uocatur, atque in officinis pro hedera terrestri uenit in usum. nam neque folia hederæ habet, sunt enim incisa magis & latiora, qualia marrubij: præterea alium omnino odorem & saporem refert, est enim odoris teterrimi. Cæterum chamæcyssos hederæ omnino similis est, nisi quòd imbecillis, ut conscendere arbores non poßit,

etiam

etiam si illis hæreat. nullos enim corymbos aut cyrrhos habet. Atq; hæc de hedera sint satis. 23

Helxine Græcis, herba muralis Plinio, uulgo parietaria, & muralium, de laparitoire. quòd parietibus adnascatur & inhæreat: helxine autem dicta ab ἕλκω traho, quòd folijs hirsutis, proxima quæque attrahere uideatur: atq; hæreat uestibus ac quibusuis alijs rebus. Quinetiam eius semen esse admodum asperum conspicitur. Scribonius, urceolarem uocat, quòd tergendis urceis idonea sit. Quibusdam etiam perdicium uel perdicias appellatur, à perdicibus, quæ summopere hac herba delectantur, ac sese libenter uolutant in locis helxinosis. Est & altera helxines species, hederaceum folium habens, quæ quia in uinetis utplurimum nascitur, à Græcis cyssampelos dicta est, quasi uitis hedera. 24

Viola lutea quam quidam leucoion luteum, pharmacopolæ uiolam Cheiri, appellant: parietibus etiam uetustate exesis adnascitur, cuius descriptionem differemus in eum locum, in quo de uiolis & floribus agemus. 25

Chelidonia, de lesclere. uel etiam chelidoniũ, quod quidem maius appellatur, habetq́; folia olusatri, parte altera alba, altera uiridia, & luteo lacte abundat: circa muros frequentissimum est. Hac herba dicuntur hirundines pullis suis uisum restituere: ad quod uidetur uulgaris noster sermo alludere. Est etiam chelidonium aliud, quod minus dicitur, uocaturq́; uulgo scrofularia, quòd scrofulas (quas Græci τὰς χοιράδας uocant, des escrouelles) sanare comperta sit: estq́; planta uerna, humi serpens, folio hederaceo, minore tamen, sine caule, flore luteo, radici-

bus

bus multis, torosis, bulbosis, & acribus. 26

Crescit etiamnum muris præruptis quod polypodium uocatur Græcis, quasi multipes. radix enim illius herbæ multis cyrris seu pedibus nititur: estq; intus herbacei coloris, habetq; saporem ueluti ex dulci amarum, folia filici similia apparent, ad quarum similitudinem accedit proxime quæ uocatur dryopteris Græcis, Latinis uerò filicula, uel querna filix, radice tantùm à polypodio differens: nascitur enim polypodium etiam circa quercus, & id quidem omnium optimum creditur. 27

Aizoon quoq;, hoc est semperuiuum, uetustorum parietum summitatibus crescere solet. Sunt autem eius duæ species: maius, quod folia latiora habet, spissa, & crassa, pollicari magnitudine, atq; in formam gladioli acuminata, uulgus, Iouis barbam uocat, de la ioubarbe. Est etiam minus aizoon quàm uermicularem uocant, à similitudine foliorum, quæ rotunda sunt & figuræ oualis, ut uermiculos putes. Semperuiuum autem dictum, quòd nullis frigoribus aut cœli iniuria quantumuis frigida, moriatur. Huius autem postremi aizoi duæ sunt species, alterum enim minus est, & folia minora ac ramos multos habens: quod si gustaueris, calidißimum est, & linguam uehementer urit. (Itaque falsò pro aizoo sumi uidetur, cum calidum sit & exulcerans. unde non parum mihi uidentur aberrare qui ea herba pro aizoo minore in confectione pulei utuntur: eam autem Latini illecebram uocant: Hermolaus andrachnen agriam appellat) alterum maius, & folia longiora habens, interdum etiam ferè priori similia: quod si gustaueris, frigidißimum senties. Itaque nostri

nostri id conserentes & excolentes, in acetarijs eo utuntur. 28

Adianton, hoc est nõ madescens, quòd semper siccum inueniatur, etiã si ipsam herbam aqua immerseris: quòd si madescat, statim quidem siccatur. Est autem duplex: album, & nigrum: album quidem, uocatur etiam ebenotriches, quòd folia habeat capillis ebeni similia: atq; hinc fortaßis corruptum uocabulum, inquit Hermolaus, ut uocemus capillum Veneris. habet autem folia coriandri, magnis interuallis inter se distincta, festucas exiles, admodum frequentes. plurima reperitur apud Montempessulanum, circa puteos. Cuius loco ea herba, quæ uulgo uocatur saluia uita, ueteribus parietibus crescẽs, utuntur quidam pharmacopolæ: est enim eisdem uiribus prædita. Nigrum autem adiantum, in uetustis parietibus & inter saxa frequentißimum est, uulgus uocat polytrichon & trichomanes. 29

Asplenum siue asplenium siue splenium, herba quæ etiam uetustis parietibus crescere solet, quam uulgus uocat ceterac. Manardus autem asserit uocari cetrac. dicta asplenium, quòd pota splenem absumat. Vnde Vitruuius autor est, circa Cortinam urbem, propter abundantiam asplenij, pecora multa sine splene inuenta. Marcellus eam esse putat (longè tamẽ diuersam) quæ uulgò scolopendria siue scolopendrium appellatur, lienem enim etiam hæc absumit: sed est folio dracunculi, multo longiore tamen, sine caule & flore. Itaque potius referret eam quæ hemionitis Galeno, Theophrasto hemionion dicitur

dicitur, quòd mulis ſit gratißima, ideoq; ſemiaſina appellatur. niſi mauis ſcolopendriam pharmacopolarum accipere, pro ea quam Dioſcorides phyllitim appellauit. 30

Poſſem hoc loco mille herbarum ſpecies, quæ tum ſuper ipſis muris uetuſtate exeſis, tum etiam in murorum imis partibus ſponte adnaſci ſolent: ut ſunt urticæ, gramina, atq; alia id genus: item etiam cyanos, papauer erraticum, & pleræq; eiuſmodi. Sed quoniam eædem frequentius in ipſis agris conſitis aut etiam deſertis, item etiam locis campeſtribus ſuccreſcere ſolent, commodius uidebitur, ſi earum tractationem differamus in eum libellum in quo de agro à nobis fiet mentio. Itaque ſatius nunc fuerit ad alias horti noſtri clauſuras digredi, quæ ſepibus & ſpinis fiebant.

Sepes hortorum, item ſpinarum & ruborum, quibus hæ conſeruntur, nomina. 31

Columella lib. 11. cap. 3. uidetur ex Democriti Georgicis taxare eos qui hortis munimenta extruunt: quòd neque látere fabricata materies perennare poßit pluuijs, ac tempeſtatibus plerunque infeſtata, neque lapides ſupra rei dignitatem poſcat impenſa. Itaque ſepium faciendarum rationem oſtendit, qua non magna opera hortum ab incurſu hominum pecudumq; muniamus. 32

Sepes itaq;, une haye, munimentum dicitur rubis aut ſpinis

spinis circuntortis factum ad arcenda ab hortis pecora, unde hirtas sepes dixit Columella libro decimo:

Talis humus, uel parietibus, uel sepibus hirtis
Claudatur, neu sit pecori, neu peruia furi.

Huiuscemodi autem sepes arte composita, structilis appellatur eidem autori. quòd si tabulis uel palis aut etiam lateribus composita esset, iam septum diceretur: quale fieri solet ad pecus includendum. 33

Sepes autem naturalis, quæ & uiua sepes dicitur Columellæ, & Varroni sepimentum, fit uepribus, spinis consitis, & sulcis interiacentibus, ac sentibus in id spatium supercrescentibus, quod inter duos sulcos interiacet. Sepimentum naturale (inquit Varro) obseri solet uirgultis & spinis, & habet radices uiuæ sepis. Cuius sepis faciendæ docet rationem Columella lib. 11. cap. 3. Atqui hunc uepren manifestum est, inquit, interimi non posse, nisi radicitus effodere uelis. Cæterum etiam post ignis iniuriam melius renasci nulli dubium est: & hæc quidẽ claudendi horti ratio maxime antiquis est probata 34

IAM VERO *nobis de spinarum, sentium, ruborũ, aut etiam fruticum speciebus dicendum est, quibus hortorum sepes ac uepres communiri solent.* 35

Βάτος *Græci: Plinius, rubum: Columella sentem appellat, des ronces. Sunt autem ruborum multæ species, quæ subinde declarabuntur.* 36

Sentis canis Columellæ, Græcis κυνόσβατος, *uastissima spina, & maximos ramos ferens: alijs rubus canis, canirubus Theodoro Gazæ dicitur: ob id quòd eius flores, canum rabidorum morsibus medentur: folia habet rosæ,*

B *florem*

florem item ſimilem,ſed minorem, ſine odore: attollitur autem & arboreſcit:fructum fert rubrum,oblongum, ſimilem oliuæ nucleo: intus uero habet lanuginoſa ſemina, qualia in fructibus roſarum reperiuntur, quæ ſunt exenteranda dum ea comedere uolumus. 37

Eſt & cynoſrodos,roſa canina, ung eſglantier, folia myrti habens,ſed paulo maiora: recta aſſurgens in mediam altitudinem inter arborem & fruticem: fert ſpongiolas,quibus utuntur medici,ad malefica capitis ulcera, la malle tigne: uocatur autem uulgo in officinis pharmacopolarum, bedegar. 38

Chamebatos,humilis rubus,duplex eſt:alius qui nunquam per ſe attollitur,ſed demittitur ſemper:et qua parte terram attingit,iterum radicat:fertq; mora nigerrima & minora noſtris domeſticis, lanuginem quãdam cæruleam ſuper habentia:cæterum ſingula tantum in ſingulis corymbis, ex quibus moris fit optimum diamoron apud pharmacopolas. Alius eſt rubus qui chamebatos etiam dicitur,non ita ſerpens,ut prior:neq; radicans qua parte terram attingit:mora fert craſſa,nigerrima, & multa in ſingulo quoque corymbo. 39

Rubus Idæus,uel Batus Idæus,ung framboiſier, quòd in Ida monte Phrygiæ plurimus creſcit: mora fert priori chamebato ſimilia,ſed rubra,atque interdum alba, odorata admodum,quæ uulgus uocat des framboiſes. 40

Rhamnus,ung groſſeiller:prima enim rhamni definitio apud Dioſcoridem,huic frutici conuenit,quem groſſularium appellamus: quòd eius fructus acini,ſint ficuum acinis ſimiles, quæ groſſæ appellantur. 41

Oxiacanthos uel oxiacantha, id est, acuta uel acida spina, uulgo espine uinette, à spinoso frutice, & succo foliorum uinoso. officinis Berberis appellatur: cuius non meminit Plinius: tantùm animaduerti in descriptione paliuri, eadem propemodum referre Plinium, quæ Dioscorides in oxiacantha. Est autem arbustum pirastro simile, spinosum, baccis racemosis, rubris, nucleum singularem habentibus: radice multiplici, pallido colore, qua iuuenculæ capillos tingunt. 42

Ligustrum, du troesne, etiamnum in sentibus crescere solet: folijs myrti fœminæ uel oliuæ, sed paulo latioribus, ac primùm florem album gerit, odoratum quidem: deinde uerò baccas & corymbos nigros, posteaquam flos decidit, ex quibus fit atramentum optimum. Hinc Vergilius in Bucol.

Alba ligustra cadunt, uaccinia nigra leguntur.

Columella libro 10. Et nigro permista ligustro Balsama. Cypron Græci appellant, Mauri, alcannam: quod etiam nomen pharmacopolæ retinuere: appellant enim oleum de alcanna, quod ex floribus ligustri fieri solet. Cæterum aqua ex floribus ligustri destillata, medici utuntur ad eum morbum qui uulgo cancer appellatur. 43

Matiana quoque, quam uulgus uocat du massault, in rubis crescere solet: fortaßis dicta, quòd circa Matianam regionem quæ est in Media, uel etiam Matianum lacum, qui & cæruleanus dicitur, frequentißima est: non admodum alte fruticat, & baccas rubras gerit.

AMBVLATIONES. 44

POsteaquam clausuras horti absoluimus, ac uestibulum iam egressi sumus, æquum est nunc ut hortum ipsum ingrediamur: cumq; statim ingressis primo aspectu sese nobis offerant pergulæ & inambulationes: de ijs primum disserere nos oportet. deinde uerò uitium genera, atq; adeò herbarum uarias species, quæ iucunditatis atq; amœnitatis gratia pergulis applicari solent, describemus. Itaq; ab ipsis ambulacris incipiendum. 45

Ambulacrum siue ambulatio, une allee, rastro ac chelyndro complanatum spatium, circum ipsius horti ambitum, quod interdum etiam pauimento constratum erat, in quo colligendi uel oblectandi aut reficiendi animi gratia inambulare solemus. Cicero primo de Oratore, Postero autem die, cum illi maiores natu quießent, in ambulationem uentum esse dicebat. Plinius Iunior, in epistol. Ambit hunc ambulatio, preßis, uarieq; tonsis uiridibus inclusa. Quo in loco succurrit, ut obiter puerorum gratia declaremus quid sit apud Ciceronem de Oratore, Facere duo aut tria spatia per ambulationem aut hortum: nempe id est, quod uulgo dicitur, bis aut ter exspatiari, faire deux ou trois tours par lalee, ou bien autour du iardin. Tum Scæuolam (inquit Cicero) duobus spatijs tribus'ue factis dixisse, Cur non imitamur Crasse, &c. Hoc est posteaquam Scæuola duo aut tria spatia deambulando confecerat. 46

Fiebant autem duplici ratione ambulationes in ipsis hortis, ut etiam nunc fiunt: aut enim sunt tectæ, & has

quidem galerias uulgo uocamus: aut subdiales, quæ tamen interdum pergulis aut folijs uiridibus, super admotas ac transuersas perticas applicatis operiri solebant. Huiuscemodi opus, Theocritus τὰν φυλλάδα uocat, nos foliatam conuertere possumus, une fueillee. 47

Cæterum tectæ ambulationes antiquis fieri solebant eo lapide quem specularem Plinius lib. 36. uocat: qui cum facilimè in tenuissimas crustas finderetur, pellucidus admodum erat. Itaque specularia uocabantur, integumenta ex speculari lapide facta, quibus ambulationes in hortis tectæ erant. Iuuenalis, Saty. 4.

Quæ uehitur clauso latis specularibus antro.

Quæ autem fiunt à nobis tectæ inambulationes, speculares non sunt: sed superius clausæ, hortis uero apertæ: ut earum iucunditate frui possimus, etiam dum pluit. 48

Ambulationes autem soli & aëri expositas, Plinius libro 17. subdiales uocat. Vitruuius libro 5. hypetras: quæ Latinè etiam subdialia siue subdiualia dici poterunt. Et quia interdum pauimentis substerni solebant, ideo subdialia pauimenta uocauit Plinius lib. 36. quas nos terracias uulgò dicimus. Atque hæc satis sint, quod ad ambulacra attinet. De interuallis autem suo loco dicemus, quando areas & puluinos explicabimus. Nunc ad pergulas ueniendum.

Pergulæ hortenses: Item herbæ ac frutices ipsis pergulis ornatus gratia applicari solitæ. 49

Pergula, une treille, à pergendo, ut opinor, dicta:

quòd circunquaque uitis, uel quicquid aliud ſeritur, pedamentorum beneficio diuagetur & pergat. ſunt autem iuniperinæ uel etiam ſalignæ perticæ in arcum aut quadratam formam ita colligatæ & diſpoſitæ, ut ſuper ijs diſcurrentes uinearum aut cucumerum rami, ſuis folijs inambulationes per æſtatem ſole feriente operiant: atque ita non parum iucunditatis & utilitatis adſerant. 50

Pergula etiam, inquit Budæus, pro parte domus exporrecta & propendente (uulgus uocat une ſaillie) accipitur. Plinius libro 35. de Apelle, Perfecta opera proponebat in pergula tranſeuntibus. Sub his enim pergulis uenales res exponebantur. Quemadmodum hodie quoque Patauij & Bononiæ fieri uidemus ſub porticibus publicis. 51

Pergularum uerò hortenſium duo genera faciemus. Rectam pergulam, quæ pedamentis ſolo infixis, uel ad murum recta figura compoſitis, fieri ſolet: ad quam propagatur roſmarinus, leucanthemon, & alia huiuſmodi, de quibus poſtea dicemus. Et pergulam camerariam, quæ uel ſalice, uel iunipero conflectitur, ad ambulationes opacandas: nomen lingua noſtra à cunabulis infantium habet, ung berceau. ad quam applicantur uites, & flexiles quædam herbæ, ut bryonia, & cucurbita: de quibus item poſtea. 52

Primum itaque nobis eſt dicendum de ijs quæ ad pergulæ rectæ ornatum conſeri & excoli ſolent, deinde uerò ad camerariam pergulam progrediemur. 53

Itaque pergulis rectis applicantur herbæ grati odo-

ris,

ris,in longum & in altum fruticantes, præſertim in ijs hortis qui delectationis gratia facti ſunt: atque hæ quidem pergulæ murales dicentur. plerunque enim muris applicantur,cõcinnatis in rectum & tranſuerſum palis, ſecundum quos roſmarinus & leucanthemon, interdum etiam roſaria,propagari ac dilatari poßunt. Quinetiam inter pergulæ rectæ ornatum, annumerabimus eas ueluti clauſuras, breuiores tamen, & minus altas, quàm pergulæ eſſe ſoleant, quæ circum ipſa arearum interualla, effictis cuicunque interuallo ſuis ueluti oſtiolis formari ſolent: tum ut ſint ueluti fulcra quædam ſpectantibus hortulos: tum etiam ſecundæ cuiuſdam munitionis cauſa:ut ſi quando pulli uel animalia domeſtica hortum ingreſſa ſint,atque adeò ipſas ambulationes: haud tam facile areas deuaſtare poßint. Quæ tamen clauſuræ buxis opere topiario circumpoſitis, & ad uarias rerum effigies efformatis,interdum fieri ſolent. Vnde Plinius Iunior,*in epiſtol.* Ab *his, inquit, geſtatio in modum circi, quæ buxum multiformem, humilesq́; & retentas manu arbuſculas circuit.Sed iam ad herbas quæ pergulis applicantur deueniendum.* 54

Pergulis *rectis non ſolum herbæ quædam odoriferæ frutificantes, ſed etiam nonnullæ arbuſcularum ſpecies fructus iucundißimos proferentes, applicari ſolent: quemadmodum ſunt, malus cydonia, quam granatam etiam uocamus,à granorum multitudine:malus item punica, & cæteræ huiuſcemodi, de quibus ſuo loco à nobis dicetur, ubi de arboribus fiet mentio, nempe in noſtro ſeminario, quem ſtatim poſt hortum abſoluemus.*

Nunc tantùm de herbis quæ pergulis rectis admoueri solent, dicendum. 55

Rosmarinum, siue, ut quibusdam placet, rosmarinus, frutex non ingrati odoris, pergulis rectis applicari interdum solitus: uulgus nostrum Latinam uocem imitatus adhuc hodie appellat du rosmarin. Eum autem fruticem Plinius libanotida uocat lib. 19. cap. 12. his uerbis, Libanotis, inquit, locis putridis, & macris, ac roscidis seritur, semine. Radicem habet olusatri, nihil à thure differentē. usus eius post annum stomacho saluberrimus. Quidam eam nomine alio rosmarinum appellant. Dicitur itaque libanotis, ἀπὸ τοῦ λιβάνου, ἢ τοῦ λιβανώτου, hoc est à thure, quòd eius folia & radix, thus oleant maxime. 56

Sunt autem, ne quis fallatur, multæ libanotidis species, quarum una tantùm nobis est cognitior. Est enim Libanotis ferax, quæ duplex est, mas & fœmina, folia habet rosmarino nostro similia: sed umbellam gerit quemadmodum anethum, in qua umbella, est cachry: cuiusmodi in canina rosa apparere solet, atq; in ipso cachry semen complexum est. Cæterum hæ duæ Libanotidis species nobis sunt incognitißimæ. Est & alia Libanotis quæ sterilis appellatur, eaq; simplex est, ramos seßiles habens, ac folia nostro rosmarino similia: sed neque florem, neque semina gerit, paßimq; audio reperiri apud Montempessulanum, item etiam in quibusdam Hispaniæ agris: quos ea herba sponte adnascenti plenos ac refertos audiuimus. 57

Est insuper alia Libanotidis species nobis cognitißima, atq; hæc à Galeno lib. 7. Simplicium coronaria uocatur

catur, quòd ad contexendas coronas sit utilis: eamq́;, inquit, Romani rosmarinum appellant. 58

Leucanthemon (si quidem nobis diuinare liceat) eam herbam fruticosam appellabimus, quæ hodie Romæ, atq; adeò apud nos multis in locis, pergulis rectis admoueri solet: uocat autem uulgus Iasminū, du ioßemin. Ait enim Plinius lib. 36. cap. 12. ramulos ei esse nunquam pauciores duobus in diuersa tendentes; florem candidum, lilio rubro similem, semine nigro, lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice herbacei coloris. quæ omnia nostro Iasmino satis conueniunt. Eadem, ut opinor, est quæ phalangites siue phalangion à Galeno uocatur, quòd morsis à phalangijs, qui sunt serpentes uenenosißimi, auxilietur. Quinetiam idem nomen etiam adscribit Plinius huic herbæ. Quod uerò addit se in quibusdam exemplaribus pro leucanthemon inuenisse scriptum leucacantha, id falsum existimato, & corruptè ac mendosè fuisse scriptū. est enim leucacantha species cardui seßilis, folia lactucacea habentis, maculis albis conspersa, similis cuidam herbæ, quā uulgus uocat carduum beatæ Mariæ. 59

Quandoquidem multis in locis rosas pergulis rectis ornatus gratia applicari uidimus: ac ueluti rosaria quædam utrinq; hortū ipsum cōmunientia fieri: idcirco admonere nos uidetur locus iste, ut de rosis dicamus. 60

Rosa itaq; tam florē ipsum, qui spina uerius quàm frutice nascitur, quam ipsam spinam aut fruticem cōprehendit generali quadam significatione: Græci ῥόδον uocant; eò quòd (ait Plutarchus) ῥεῦμα πολὺ τῆς ὀδμῆς ἀφίησι: hoc

est,ingentem odoris fluxum emittat.Sunt autem rosarum uariæ species,quas suo ordine Plinius *lib. 21. cap. 4. describit. præter eas quæ sentibus ac rubis crescere solent, quas* Græci *caninas uocant,*Plinius,*quantũ ego conijcere possum,appellat* Græculas *: de quibus in rubis suprà diximus. Cæterum quædam sunt rosæ purpureæ odoratißimæ,quas uulgus prouinciales uocat : quædam rubræ admodũ,minus odoratæ,quas uulgus rosas franchas appellat,pharmacopolæ incarnatas: quædã etiam paruulæ & subflauæ,quas quidam damascenas nominãt, præsertim in* Italia:*Galli autẽ moschatas,quòd odore moschum referãt:atq; id ab insitione potius quàm à natura factum puto.Sunt & rosæ albæ multarum speciert̃,sed omnium frigidißimæ & humidißimæ: ex quibus fit probatißima aqua ad refrigerandum, quam rosaceam uocamus, item etiam oleum quod rosaceum tum absolutè, tum cum adiuncto appellatur.Sunt item aliæ autũnales quæ ex caule maluaceo funduntur,folijs oleaceis, unde quibusdã altheæ siue bismaluæ species putatur: odorem nullum referunt,diciturq; hæc rosa,inquit* Barbarus*, à* Græcis *musceton siue mosceuton à propagine uiuiradicéue, quam* Græci *mosceuma uocant. uulgus nostrum rosas marinas appellat, alij autem transmarinas dicunt, roses doultre mer.Est insuper alia rosæ species,quæ uulgò rosa* Hiericontis *dicitur,roses de* Hierico,*ex qua amomum* Dioscoridis *colligitur,ut putat is, qui dialogum illum conscripsit,qui* Botanologicon *inscribitur:cui etiamnum* Marcellus *&* Barbarus *assentire uidentur.* Facilè *itaq; rosa omnis pergulis applicabitur, haud secus atque ipsa uitis*

tis. Omnis enim rosa, inquit Plinius, recisione atq; ustione proficit. Translatione quoq;, ut uitis, optimè ocyßimeq; prouenit. atque hæc est ratio cur pergulis rectis facilè applicari solet. 61

Quod autem ad ueram appellationem attinet, nescio an florem ipsum, rosam: fruticem uel spinam, rosarium: locum rosarijs consitum, rosetum rectè appellare poterimus. quemadmodum coryletum & oliuetum, &c. Sed tum Columella, tum Plinius, & alij, rosarium pro loco rosis consito frequentißimè usurpant. Rosarium serotinum, inquit ille, perfossum & cultum habere iam tempus est: quapropter certi nihil statuere possumus. Cæterum in ipsis pergulis, quas etiamnum rectas appellauimus, sed breuiores quæ circum ipsa interualla componi solent: aliquæ etiam arbusculæ propagantur, præsertim quæ topiario operi propriæ sunt, & tonsiles ac flexiles, perpetuoq; uirore commendabiles: quales sunt, buxus, cupressus, iuniperus: de quibus mox dicendum. 62

Buxus siue buxum, utrunq; enim dici potest, du buyx. Pyrenæis & Cytoro montibus plurima, ac Berecynthio tractu. Huius autem tria genera facit Plinius libro 16. cap. 16. Gallicum, quod procerum est: oleastrinum, in omni usu damnatum, ob grauem odorem: & nostrate, siue syluestre, omnium minimum, sed diffusius, & densitate parietum uirens semper ac tonsile: de quo hoc loco agimus. Itaque parietes illos interuallares buxis tonsilibus opere topiario compactos circum hortum, rectè buxeta appellabimus: sunt enim interualla buxis consita. 63

Iunip

Iuniperus, du geniesure, quam Græci arceuthyda uocant, solet itidem ijs pergulis applicari: uiret enim coma perpetua, unde & topiario operi idonea: prætereà cariosam senectam non sentit, ut ex trabibus templi Dianæ uisum est, inquit Plinius: eius lignum & rami odoratissimi: baccas item fert nigras admodum odoras, quibus in suffitibus cubiculorum utimur. Est autem Dioscoridi iuniperus duplex, maior & minor, quæ sola arboris & seminis magnitudine inter se differunt. 64

Cedrus item, ung cedre, arbuscula non usqueadeò frequens apud nos, sed pergulis tamen idonea. Est enim, inquit Theophrastus, iunipero non absimilis, folio spinosiore, & duriore, fructu etiam simili, humilior tamen, & materia incorruptior. Est & Cedrus arbor, cuius fructus cedrides Græcis appellatur. Atqui Plinius scribit cedrum appellari in Syria humorem è ligno tedæ concisæ defluentem, quo cadauera in Aegypto perfusa diu seruantur. eo etiam tedæ ac funalia illinebantur, ut dum arderent, gratissimum odorem referrent. Vergil.
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.
Plura uideto apud autores antiquos. 65

Sabina item herba frutex'ue, quam nostri, du fauinier, uocant, folio ferè cupressi, perpetuò uirenti, in topiarijs pergularum operibus non improbatur. Græcis brathy dicitur. Estq; duorum generum. Altera tamaricæ similis folio est, altera cupresso. Qua ex re quidam, creticam cupressum dixerunt. Plinius lib. 24. cap. 11. 66

Atque hæ sunt herbæ ac frutices aut arbusculæ quæ pergulis rectis applicari solent. nunc ad pergulas camerarias

rarias deueniendum, ac uitium genera & cucurbitarum ſpecies explicandæ: item etiam aliarum herbarum quæ camerarijs pergulis circumplicari ſolent nomina, ac deſcriptiones breuiter faciendæ. 67

Vitis itaque pergulana, uigne de treille, Columellæ dicitur lib.3.cap.2. quæ in hortis ſcritur magis ad uoluptatem, quàm ad prouentum, & in pergulas ſiue rectas ſiue camerarias attollitur, ut eas ueſtiat: adiuta tamen pedamentis ſalignis infornicatis, & topiario interdum opere fabrefactis, umbroſa opercula ſubdialibus ambulationibus præbet. Eam uitem appellare uidetur eſcariam Plinius lib.14.cap.3. In pergulis (inquit) ſeruntur eſcariæ appellatæ, eduræ acinis, albæ, nigræq́;. Eadem etiam uitis adminicularia dici poteſt, quòd palis iuniperinis ceu adminiculis fulciatur, quibus ſuis clauiculis ueluti manibus quibuſdam repens, & circumplexa, umbram deambulationibus præbet. Sed alia uitium genera, earumq́; conſerendarum rationem, ac uinorum & huiuſcemodi rerum differentias, in alium libellum differemus, in quo uineta tractabimus. Veniamus iam ad alias tum uites (impropriè tamen dictas) tum herbas quæ ipſis pergulis etiam admouentur. 68

Vitis agreſtis, ſi quidem ſumatur pro ea uite quam Vergilius atq; adeò alij autores Latini, labruſcam uocant: nullam aliam cum ſatiua uite differentiam habet, pœterquam quòd ipſa non colitur, ſed ſeminalis eſt: ut Plinius & Columella pro omni uite paßim creſcente labruſcam accipiant, une uigne en friche, delaiſſee, champeſtre. Eius autem racemi ad maturitatem nunquam aut

raro

raro perueniunt: flos à Plinio œnanthe uocatur. Est autem alia uitis agrestis, quam Græci ampelon agrian uocant, quæ fert racemum & corymbos hederæ. Eam autem uulgus uocat solanum lignosum, quòd fructum & folia hortensi solano similia habeat. habet prætereà longa sarmenta instar uitis uinum ferentis, lignosa tamen, aspera, & corticem rimosum habentia. 69

Vitis alba, Græcis ampelos leuce dicta, quòd folia & corymbos ac capreolos uitis habeat: eademq́; folia alba gerat, præsertim dum grandiora sunt: uulgus Parisiensium uocat de la couleuree, quòd in modum colubri undique serpat. Picardi autem, du feu ardent, quòd quascūq; partes corporis attigerit eius racemus, ipsas quodammodo adurere uideatur. nonnullis eadem bryonia dicitur: Columellæ bryonias: quibusdam psylotrum, hoc est quasi depilatorium, quia pelles infici eius acinis quemadmodum & labrucæ possunt. 70

Vitis nigra, quam alij bryoniam nigram uocant, quòd eius corymbi primum uirides, deinde uerò nigri appareant, uitis autem albæ rubri sunt. Cæterum uitis nigra folio ab alba differt, habet enim folia & caules hederæ similes: item etiam radicem: quæ quidem foris nigra est, intus uerò colore buxeo, aut luteo: alba uerò uitis radice est crassissima & albissima intus & foris: qua nonnulli (ut est radix fissilis & tanquam cera in omnem effigiem ductilis) formas humanas effingunt, ut radix uideatur ea forma creuisse: atque ita uulgo imponunt, ut dicánt radicem esse mandragoræ, neque posse extrahi, nisi summis ceremonijs. Atque hæ quidem

omnes

omnes uitium species pergulis camerarijs applicari solent. 71

Aequum est etiam huic loco nos proferre eam herbam hactenus à ueteribus ignotam, quam Barbarus *Characiam appellari contendit. uulgus* Italorum *Charanciam,* Ligures *padani* Balsamunam, Hetrusci, *hierosolymitanum pomum uocant. nos etiam uulgò pomum miraculosum dicimus, pommes de merueilles. fert enim poma admodum egregia, & uisum oblectantia, quæ dum matura sunt, sese miraculo quodam naturæ aperiunt, ostenduntq́; semina quæ intus continent, ueluti preciosißimis quibusdam smaragdis similia. Cæterum planta ipsa tantæ est flexibilitatis, ut septi modo in hortorum pergulis ac fenestris per cancellos opere topiario facilè digeri poßit. est enim folijs uitium similibus, paulò minoribus tamen, pampinis etiam uitem pergulariam referentibus.* Huiuscemodi *herbam uidisse me memini in horto* Renati *Belaij longè omnium, qui hodie tum apud* Germanos, *tum etiam apud* Italos *uisuntur nobilißimo, ut nihil addi poßit ad absolutam horti bene exculti, & innumeris uariarum plantarum diuitijs refertißimi curam ac diligentiam.* 72

Lupulus, *du houblon, folia habet bryoniæ similia, sed paulò asperiuscula, flores foliaceos & candidos, qui ferè allium uinumq́; subolent: Græci uulgo brytona uocant,* Plinius *lupum salictarium. subit enim & scandit salices atq; arbusta omnia.* In Flaminia *quoq;, inquit* Barbarus, *lupus reptiuus uulgari nomine appellatur.* Quidam *falsò pro uite nigra acceperunt, alij etiam*

ineptiſ

ineptißimè pro corruda. Aut hæc omnino, aut non absimilis huic herba est, inquit Hermolaus, qua occidentis populi cereuisiam suam maceratis humore floribus commendant, sapore quodam uini. 73

Cucurbitarum etiamnum ferè omnia genera pergulis camerarijs applicari solent. Itaque obiter de ijs à nobis dicendum. 74

Cucurbita, une courge, aut est satiua (quam Græci fœminino genere in secunda declinatione κολοκύνθας *dixerunt, estq́; dulcis, ut edi poßit) aut est syluestris & amara, medicinis tantum apta, quam Græci diminuta appellatione* κολοκυνθίδα *appellauere. uulgus uocat des coloquintes.* 75

Rursus satiuæ cucurbitæ genera duo. aut enim facili & admodum flexibili ramorum curuitate, tecta, pergulas, & testudines operit: atq; ideo cameraria à Plinio dicitur, lib. 19. cap. 5. Camerarijs (inquit) uires sine adminiculo standi nō sunt, uelocitas pernix, leni umbra cameras & pergulas operiētes, aut suis flagellis humi reptat, & plebeia eodem autore appellatur. 76

Atqui camerariæ aut plebeiæ cucurbitæ multiformes reperiuntur: crescunt enim qua coguntur forma: alia, in uentrem plurimum turgescit, quæ quidem cruda, saporis est fatui admodum, quem nostri uulgo appellant fadè: cocta autem, edi facilè potest. Alia item in longitudinem maximam producitur, ut quædam aliquando uisa sit nouem pedum longitudinis, ut refert Hermolaus: atq; hæc ob id anguina à quibusdam appellata est. alia est coactæ admodum breuitatis, digitali craßitudine, non nisi in

saxosis

ſaxoſis naſcens, à Græcis ſomphos cognominata, quia inanis ſit: à nobis autem barbara aut marina appellatur, iuſculis & pulmentis idonea. Alia denique eſt cucurbita, quæ in lagœnarum formam artifice natura creſcit, nonnunquam etiam ita formatur ac fingitur. Ligatur enim ab hortulano, quodam uinculo, ea parte qua ſtrictiorem uult facere. Qui mos etiam antiquis eſſe ſolebat, ut cucurbitas in uaſa fingerent: poſtea maturis & inanitis ac ſiccis uterentur. Nuper enim, inquit Plinius, cucurbitarum uſus uenere urceorum uice: iampridem etiam cadorum ad uina condenda. Columella, De media, inquit, parte cucurbitæ ſemen inuerſo cacumine ponito, ut fiat incrementi uaſtioris: nam ſunt ad uſum uaſorum ſatis idoneæ.

Halicacabum, ſiue halicacabus, Græcis, Latinis ueſicaria dicitur, à ueſiculis ſiue folliculis, quos producit, in quibus ſemen includitur: uulgus noſtrum uocat, des baguenauldes. Eſt præterea alia halicacabi ſpecies nuperrimè inuenta, cuius neminem antiquorum ſcriptorũ mentionem fecisse comperio, atque hæc quidem planta pergulis operiendis eſt aptiſſima, latiſſimè enim ſuis clauiculis ſeſe diffundit, ob id operi topiario utiliſſima: fert autẽ ueſiculas halicacabo ſimiles, in quibus ſemen incluſum eſt, piſis, aut ciceribus ſimile: in cuius medio effigies ueluti cordis humani inſculpta & inciſa apparet, atque ob id à noſtris uulgò appellatum eſt id ſemen, poix de merueilles. Viſa eſt à nobis primùm hæc planta in hortò ampliſſimi Cardinalis Pariſienſis, quem quotidie eius frater Renatus Belaius incredibili ingenij atque erudi-

tionis candore præditus, non solum excolendum diligentißimè, sed etiam innumeris uariarum rerum miraculis exornandum, atque augendum studet: ut neque sumptibus, neq; labori parcat, quò uiris doctis in earum rerum cognitione haud parum poßit prodesse. 78

Hæc sunt quæ de pergulis earumq; tegumentis habuimus dicenda. Aequum est igitur nunc, ut ad interualla, puluinos, & areas transeamus: deinde uerò herbas hortenses complectemur.

Areæ, puluini, interualla. 79

PRima *sese nobis offert, post pergularum & ambulationum explicationem, ipsarum areolarum cognitio, super quibus semina eleganter ab hortulano disponuntur.* 80

Dicta igitur area (quantum ego conijcere possum) ab arando, quòd primùm aretur & proscindatur: deinde uerò subigatur & complanetur ipsa terra in quadratam planitiem ad multos usus, siue ad exspicanda frumenta in uillis, siue ad alicuius loci, uel etiam urbis ornatum (quæ platea uulgò dicitur) siue etiam ad hortorum elegantiam. 81

Quæ autem in uilla, aut etiam agro ipso cõformabatur area, ad frumenta exspicanda, ut deinde in horrea recondi possent: uulgus nostrum adhuc uocat une aire, ea cylindro complanari solebat, ut durior esset, & flabelli duros ictus pertinacius ferret: neque granum ipsum dißiliens, aut in fissuras admittere, aut in interiorem mollitiem recondere posset. Vergilius in Georgic.

Area

Area tum primum ingenti est æquanda cylindro. Cato, *Aream ubi frumentum teratur, sic facito: Confodiatur minutè terra, amurca bene conspergatur, & cōbibat plurimum, comminuito terram, & cylindro aut paniculo coæquato.* Est autē cylindrus, lapidea columna, rotunda & uolubilis, ita composita ut per locum quem cōplanare uolumus circumacta, facili negotio inæquales terræ glebas subigat: dictum ἀπὸ τῶ κυλίειν, id est, à uoluendo. Paniculus autem dici potest quicquid ligneum uel alterius materiæ sub oblonga & rotunda forma cōtinetur, uel ad aliquem locum complanandum, uel cuiusuis alterius rei gratia. Cæterùm ab huiusmodi area frumentaria, areator dicitur, qui in ipsa area frumentum terit & exspicat. Columella, *Atq; hoc supremum areatorum emolumentum percipiendorum seminum, quæ terræ crediderat.* uulgus nostrum uocat ung batteur en granche. 82

Est & area, publicus in ciuitate locus, in quem propter amplitudinem & planitiem, negociorum causa populus commeare solet: in quo etiam merces & uictus publici diuenduntur: uulgus nostrum plateam uocat, une place: cuiusmodi conspicitur Venetijs iuxta ædem Diuo Marco sacram, & Lutetiæ multis in locis. Suetonius Tranquillus, *Forum de manubijs inchoauit, cuius area super sestertium millies constitit.* Itaque eleganter aream Malberti, aream Grauiæ, aream cœmiterij Diui Ioannis pro plateis dicemus, ut id etiam obiter adnotatum sit puerorum causa. 83

Area uerò, siue areola potius, in hortis fit ad distinguenda semina à se inuicem, ut uiolas ab oleribus: item

herbas odoratas, ab ijs quæ minus odoratæ ſunt, & iuſculis condiendis aut acetarijs faciendis, magis idoneæ: Fitq́; terra prius optime ſubacta. Columella, Cum terram bene ſubegeris, areolas facito. Hinc diſſerere ſemina in areolas, aptè & eleganter dixit idem autor lib.11.cap. 2. Tum etiam baccas lauri, & myrti cæterarumq́; uiridium ſemina, in areolas diſſerere præceperunt. Varro de ling.Lat. Nam ut olitor diſſerit in areas ſui cuiuſque generis res, ſic in oratione qui facit, diſertus eſt. Palladius, ſpatia hortorum areas appellare uidetur: Hoc menſe (nempe Septembri) inquit, ſpatia hortorum quæ per uernum ſeminibus impleturus es, altè tribus pedibus paſtinare debebis. Noſtri, aream uulgo uocant une planche, à planitie. Plana enim area eleganter dicitur à Palladio cum de intubis loquitur, pro diligenter æquata & complanata: aut etiam ampla, propter numeroſas radices. Dicitur & area quibuſdam à quadrata forma, ung carreau: ſed hæc nimis uulgaria ſunt. 84

Puluini (mea quidem ſententia) uidentur hoc ab areis differre, quòd molliores ſint, & ueluti fimo ſuper ipſis areis coacto tanquam tori inſtruantur, ad ſuperponenda ſemina quæ uberius terræ alimentum deſiderant, quæq́; propter ſui frigiditatem mollioribus & calidioribus fomentis opus habent, quales ſunt pepones & cucumeres: quibus etiam aßidua irrigatione eſt opus. Fiebant enim puluini ad eorum ſimilitudinem, in quibus ſedemus, quo mollior eſſet ſeßio etiam ipſis herbis, & minus infeſtarentur hyemis aquis, quemadmodum inquit Columella lib. 12. Quòd autem in areis uel ſuper areis puluini interdum

comp

componerentur, docet idem autor libro tertio: Omnium *(inquit) generum ramos circa Calend.* Martias *in hortis per puluinos arearum disponere conuenit. nomen autem adhuc uulgo retinet, appellamus enim puluinum, une couche, quasi torum dicere uellemus cum* Plinio *libro 19.cap.4.* Fimum, *inquit, tres pedes altè cum terra misceri, areis distingui, easq; resupinis puluinorum toris ambire, singulis tramitum sulcis, quà detur accessus homini, scatebrisq; decursus.* Est *igitur puluinus areola terram elatam inter duos sulcos complectens, in qua semina obruuntur, quæ in agris porca à porrigendo appellatur.* Varro *libro primo de re rustica, cap.35.* Violaria *in fundo facere non est utile, ideò quòd necesse est è terra ad ea obruenda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tempestates abluunt, & faciunt agrum minorem. Atque hæc de puluinis.* 85

Interualla *autem appellabimus, eos ueluti sulcos & tramites, ut inquit* Plinius, *qui inter quaslibet areas fiunt, ut circunquaq; discurrere poßit olitor, uel qui ipsius horti curam & delitias diligenter contemplari uolet: præterea etiam ad aquarum decursus: areæ enim ipsæ in interuallis sese expurgant.* Cato, *Cum deformabis areas, interuallum facito inter eas.*

SECTIO AREARVM. 86

V*Eniamus nunc ad ipsarum arearum descriptionem: hoc est enarrationem eorum florum, herbarum, & plantarum, quæ in his conseri & seminari solent.* Quæ *res ut à nobis breuiori & faciliori compendio exequatur,*

tur, necesse est nos primùm ipsarum ueluti quandam diuisionem facere: nempe ut cuique areæ suas herbas proprias adscribamus, quas etiam suo ordine enarrabimus: deinde uerò ad minus generalia progrediemur. 87

Faciemus igitur in horto nostro quatuor areas, in quibus omnes herbas & flores hortẽses complectemur. 88

Primam autem aream, coronalem appellabimus, nempe in qua describemus herbas, & flores maximè coronarios: hoc est quibus puellulæ suas corollas & serta, aut fasciculos contexere solent. 89

Secundam, uocabimus odoratam, in qua omnes alias herbas suauis & grati odoris recensebimus, quæ in hortis reperiri solent: præter eas quibus coronæ fiunt. Quo in loco etiam annumerabimus eas, quæ non solum folia, sed & radicem odoratam habent. 90

Tertiam aream, dicemus olitoriam, in qua duos puluinos faciemus: unum, qui acetarius dicetur, complectetur enim eas herbas, quibus acetaria condiri solent: alterum, qui condimentarius uocabitur: in eo enim conserentur herbæ, quibus in condiendis iusculis utimur, uel ad saporem conciliandum, uel etiam ad purgandam, aut astringendam aluum. 91

Quartam uerò appellare licebit escariam, nempe in qua eas herbas conseremus, quæ edules sunt, & quibus per certa anni tempora aut crudis aut coctis uescimur. Hæc uerò duos etiam puluinos habebit. Alterum earum herbarum, quarum fructibus alimur, aut pro cibis uti possumus. Alterum autem earum, quæ radices esui optimas nobis præbent, & quas pro delitijs habemus. Sed iam ad pri

ad primam aream transeundum.

AREA CORONALIS. 92

Prima igitur area, ut iam diximus, coronalis appellatur, quæ flores & herbas coronarias complectitur. In hortis enim seri etiam coronamenta iussit Cato, mirabili maximè florum uarietate, inquit Plinius. Quæ omnia priusquam explicemus, commodum erit, aliquid de ipsis coronamẽtis & sertis, ac fasciculis dicere, quaq́; ratione ab antiquis fiebant. 93

Coronamenta triplici ratione apud antiquos fieri solere, Theophrastus autor est: quemadmodum apud nos quoque uidemus in ijs corollis puellaribus, quas illæ uocant, des chappeaulx. Aut enim floribus odoratis fiebãt, & uiolis ijs quæ leucoiorum nomine comprehenduntur, des girofflees. Aut floribus quæ sine odore essent: ut Iouis flore, quæ Græcis διὸς ἄνθος dicitur, des coquelourdes: item etiã cyano, quæ à cæruleo colore nomen habet, uulgo blaptisecula, des aulbisfoins, & permultis alijs floribus eiuscemodi. Aut etiam fiebant coronæ folijs odoratis, ut abrotano, maiorana, rosmarino, & similibus. Plinius autem tantùm duo coronarum genera ponit: alias enim dicit floribus, alias folijs fieri solere. 94

Coronæ hybernæ, chappeaulx dhyuer, fieri etiam solebant antiquitus, quemadmodum & hodie apud nos fiunt, ramento è cornibus tincto, cum terra flores negat. Plinius. 95

Corolla, ung chappelet, propter gracilitatem nominata, fiebantq́; etiam antiquitus corollæ laminis æreis in-

auratæ & inargentatæ. Quinetiam Crassus diues, primus argento auroq; folia imitatus, ludis suis corollas dedit: quas qui innecterent, corollarij & coronarij dicebantur, des chappeliers. 96

Nectere coronam, faire ung chappeau. Plinius lib. 21. cap. 3. Nec nos nunc scilicet coronas nectemus. 97

Coronariæ cuiusdam meminit Plinius suprà scripto loco, quam Glyceam appellat: quæ in primis ob singularem texendarum coronarum artem stephanoplocos appellata est, quo nomine Græci coronariam intelligunt, une chappeliere. 98

Strophia & strophiola, pro tenuibus coronis aut sertis idem autor posuit, ἀπὸ τοῦ ςροφάω, quod est uerto: ijsq; coronis maxime utebantur sacerdotes. Cic. de ar. respon. A' strophio, à psaltrio, à flagitio, à stupro est factus repente popularis. 99

Serta, inquit Plinius, cum è floribus fierent, à serendo serniæ appellatæ sunt: nempe à sertis, & digestis inuicem floribus frondibusq;, ex quibus ab initio fieri coronæ pri mùm cœperant. Applicabantur autem huiusmodi serta, hoc est coronæ frondeæ templis & sepulchris, aut etiam bacchantium capitibus. Vergilius,

—Sertisq; recentibus halant. Idem de Sileno,
Serta procul tantum capiti delapsa iacebant,
Et grauis attrita pendebat cantharus ansa. 100

Fasciculus florum, ung boucquet de fleurs. Cice. lib. 3. Tusculanarum quæstionum, Fasciculum ad nares admouebis, incendes odores, & sertis redimiri iubebis, & rosa. Quo in loco quidam fasciculum interpretantur pro

suda

ſudariolo (ita enim appellauit Liuius *linteolũ quo faciem abſtergimus, & nares expurgamus, ung mouchouer) Sed id mihi nõn ſatis uidetur rationi conſonum: faſciculus enim per ſe, res inuicem & in unum colligatas ſignificat: unde faſciculum literarum dixit* Cicero, *pro multis literis ſimul colligatis, ung pacquet de lettres.* Q*uæ res me mouet ut etiam recte appellare poßimus faſciculum florum, pro floribus inuicem colligatis, quos odoris gratia nõnunquam circunferre ſolemus: quod etiam à nonnullis olfactoriolum eleganter appellatum eſt.* 101

SED *iam ad ipſorum florum deſcriptionem ueniendum: ac primum de odoratis, deinde uero de ijs qui odore carent, tametſi in coronis ueniunt, dicendum.* 102

Leucoia, leucoiorum, des giroflees: proprie quidem, hoc eſt, ex ipſius uocabuli ſignificatiõe, de uiolis albis dici deberet: id enim Græca *dictio ſonare uidetur* λευκόιον*: Sed tamen ad alios flores eiuſdem generis etiam refertur: quanquam aut rubri, aut lutei interdum ſint: ſed luteæ uiolæ, inquit* Dioſcorides, *præcipuus eſt in medicina uſus. Has autem omnes uiolas uulgus noſtrum uocat, des uioliers: de quibus tempus eſt, ut ſeorſim dicamus.* 103

Leucoion candidum, des uioliers blancz, ou des giroflees blanches, ea eſt uiola quam uulgo quidam gariofilatam albam uocant. Q*uod nomen, quanquam ineptum uideatur, ut bis idem repetitũ quiſpiam iudicet: eo tamen loquendi genere uſus eſt* Columella *lib.* 10. *Candida, inquit, leucoia, & flauentia lumina calthæ.* 104

Leucoion luteum, des uioliers iaulnes, uulgus pharma

copolarũ,ut prius diximus,uocat uiolam Cheiri,frequentißima est hæc uiola super antiquis muris,ac tectis. 105

Ios Græcis, Latinis uiola, de la uiolette, est proprie quam uiolam nigram,aut purpuream,'aut martiam uulgo uocamus:nigra quidem appellata,quòd purpureo colore adeò tincta sit,ut nigrescere uideatur. Quidam uiolam quadragesimalem uocant,alij matrem uiolarũ: sunt autem eius generis aliæ quidem duplices quæ satione fiunt,& odoratæ sunt:aliæ simplices,quæ agrestes sunt, & nihil aut parum olent: aliæ ab ipsa natura albæ proueniunt, tam syluestres quàm satiuæ. 106

Viola autumnalis Ruellio,menue pẽsee, inter leucoia nigra poni potest:nullam enim eius floris peculiarem,ac propriam descriptionem inuenio. Quidam eum florem, nescio quo iure, uiolam trinitatis appellant, quòd tribus coloribus distincta sit. 107

Sed quando de uiola nobis est sermo, subit hoc loco, ut dicam quod mihi inter legendum occurrit, Varronem de re rust. uiolam pro omni uiolarum genere accepisse: Et apricis (inquit) ut ibi uiolam seras,& hortos facias. Atque hinc uiolaria ab eodem appellata lib. primo,de re rustica, capite tricesimoquinto, pro loco uel parte aut area horti,uiolis & floribus consita. Violaria, inquit,in fundo facere non est utile, ideo quòd necesse est è terra ad ea obruenda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tempestates abluunt, & faciunt minorem agrum. Eadem etiam floralia à florum multitudine eidem autori appellantur: Nec minus, inquit, ea discriminanda in conserendo, quæ sunt fructuosa ab ijs quæ

sunt

ſunt propter uoluptatem, ut quæ pomaria & floralia appellantur. 108

Viola altilis Barbaro ea eſt, quam uulgus noſtrum uocat, des armoiries. Dioſcorides & Plinius uettonicam appellare uidentur. Quidam etiam Britannicam uocauere, quòd in Britannia ſit frequens. Inter huius generis flores annumerandi ſunt, quos Itali cariofillos uocant ab odore, noſtri des oeilletz, tantum hoc intereſt, quòd ſatione & cura olitorum, tum odorem ac coloris uarietatem, tum etiam foliorum magnitudinē ac formam acquiſiuerunt. Caueto autem ne cum uulgo, huiuſcemodi florem hyacinthum appelles. Eſt enim hyacinthus Græcis, quod Latini uaccinium appellant: cuiuſmodi memini me uidiſſe in noſtris pratis Gallicis: creſcit enim unà cum ſatyrio: ſed odoratißimum florem gerit, propemodum odore ſimilem uiolæ altili, ſed uehementiorem: & colore ac foliorum ordine differt à ſatyrio, eſtq; radice bulboſa. 109

Narciſſus etiamnum apud Italos in hortis eſt frequentißimus, nomenq; integrum apud eos retinet: dictus autem flos, ἀπὸ τῆς ναρκῆς, *hoc eſt à ſopore & torpore, quòd eius odor ſi diutius naſo admoueatur, tandem mentis torporem inducat. Omittam hoc loco fabulam egregij illius pueri quem in herbam ſui nominis conuerſum à dijs fuiſſe poëtæ fingunt: cuius rei qui plura deſiderat, habeat in promptu Ouidij Metamorphoſim. Cæterum quando hæc herba, apud nos ſatis eſt infrequens, ut apud Italos autumnalis uiola, eius deſcriptionem ſubnectemus: Eſt autem dodrantali altitudine, folio porraceo, caule*

herbaceo

herbaceo, flore albo utplurimum, qui in coronamenta uenit, calicemq́; ueluti purpureum habet, radicem bulbosam. Cætera requirito ex Barbari corollarijs in Dioscoridem. Plinius duo Narcißi genera facit. Theophrastus florem huic esse nigrum scribit: atque id de semine ipso, quod nigrum & prælongum esse constat, intelligendum esse Barbarus putat. 110

Calendulam, nostri uocant, du soulsilz, quasi solarem, cum Cornelio Celso, aut solisequium, aut heliotropion dicere uelint. Quæ tamen an re uera ita appellari debeat, planè ignoro: nam ut hæc quidem herba cum sole sese circumagere uidetur, ita permultos habet eius proprietatis flores sibi similes. Prætereà quod à Dioscoride scribitur heliotropion, id etiam scorpiuron, hoc est scorpionis caudam, seu scorpioctonon, quòd serpentes enecet: item etiam uerrucariam, quòd trita herba uerrucas sanet, appellari certum est. Quæ omnia nostræ calendulæ haudquaquam conueniunt. Cæterum flos subflauus & luteus, quem hic describimus, proprie quidem calendula appellatur, quod nomen adhuc hodie Itali uulgo retinuerunt: appellant enim illi, florem omnium mensium, fior d'ogni mese, quòd quolibet mense & quibuslibet Calendis sponte renascatur, tam hyeme quàm æstate. Quibusdam tamen leontopodion appellatur. 111

Baccharis, herba fruticosa qua fascinum depellitur: addiq́; solebat in coronis apud ueteres. Vnde Vergilius,

—& bacchare frontem.

Cingite, ne noceat uati mala lingua futuro.

Folia habet uiolæ similia, uerbasci magnitudine: hoc est phlomi:

phlomi: quæ herba uulgo appellatur, du bouillon blanc: florem autem gerit ex albo purpurascentem. Ac ne quis putet nos bacchare carere, sanè frequentißimam reperimus in margine fluminis Matronæ, in agris D. Mauro iuxta Parisios uicinis, sed nomen uulgare nobis ignotum est. Caueto autem diligenter, ne pro baccharis dicas bacchar: est enim bacchar ea herba quam uulgus nostrum metathesi literarum, ac diminutionis syllaba addita uocat du cabaret, Græci asarum appellant: estq; folio hederæ, sed rotundiore. Eius folio, carpo admoto utuntur nostræ mulierculæ ad febris ardorem depellendum. 112

Exigit hic locus, ut etiam de lilijs pauca differamus. quando & quoddam liliorum genus in coronis uenire solet, & omnia liliorum genera sunt odorata. 113

Lilium itaque quod Theophrastus λείριον etiam uocat, Græci Crinon appellant, du liz: ex Iunonis lacte natum quidam perhibent, respersa terra, dum Hercule dormienti uberibus admoto, mox post suctum digresso, lacte fluxit: Ideoq; à quibusdam Iunonis rosa dicitur. Fiunt etiam lilia purpurea arte hortensi, maceratis in fece uini scapis, antequam serantur mense Martio: & in scrobe circunfusis eadem fece. Sunt & lilia rubra, à purpureis, ut opinor, differentia: nam sponte in montibus Patauio uicinis huiuscemodi florem crescentem uidimus. Cui etiam similes uisuntur hodie in horto Gasparis à Gabrielis, uiri inter nobiles Patauinos longe nobilißimi, & omnibus animi, atque ingenij dotibus admodum insignis. Cui præter omnium bonarum ac liberalium artium perfectam

cognit

cognitionem, hoc etiam laudis & gloriæ accessit: quòd omnes facultates suas (quibus inter cæteros contentissimus uiuit, nihil ut amplius expetat, præter id quod habet) in hortuli sui diligentissima cura insumat: neq; uerò aut pecunijs aut diligentiæ parcat, ut omnibus etiam rarissimis floribus ac fructibus, ex remotissimis orbis partibus aduectis, abundet: hanc sibi laboris sui extremam gloriam proponens, ut doctos omnes iuuet, & frequentem cum ijs de plantarum cognitione sermonem habeat: se denique felicissimum ratus, siquando aliquid, quod nobis ignotum fuerat, ante oculos proponat. Sed ad rem. 114

Est & aliud liliorum genus, quod lilium agreste aut syluestre uocatur, aut etiam lilium marinum, Græci Crinon agrion, *& hemerocallen uocant: cuius flos in coronis præcipuus habetur, seruabaturq; in hortis apud antiquos eius rei gratia. Folium, inquit* Dioscorides, *& caulem habet lilij, porraceo colore, flores in caule per singulos exortus terni aut quaterni erumpunt, lilij diuisura: postquam dehiscere cœperunt, colore perquam pallido, radice bulbosa. Liliaginem prætereà appellant nonnulli uel liliastrum, id lilium agreste, quod nullum in medio crocum habet.* 115

Quod autem nõnullis lilium conuallis, seu lilium conuallium dicitur, de quo in sacris literis multa: crescit enim potissimum in uallibus, & recessibus collium: id esse putat Otho Bronfeltius, *quod nos uulgo uocamus du muguet, antiquis, quantum opinor, herbarum scriptoribus incognitũ: tantũ enim duo folia habet, aut ad summum tria,*

tria, poligonato ferè similia, quod quidam uocant sigillum Salomonis. Aliquibus tamen magis placet eam esse herbam, quæ Galeno & Dioscoridi Bubonium uocatur, à bubone, hoc est glãdula inflammata, cui adalligata herba plurimum prodest: sed cærulei floris est Bubonium. præterea circa florẽ folia habet stellatim decussata. Itaq; minus conuenit descriptioni. 116

Iris siue flammula, des flambes, à cœlestis arcus figura, quæ in florum coloribus cernitur, tum etiam à foliorum similitudine, quæ flammæ linguas referunt, dicta. Quinetiam nonnulli gladiolũ etiam appellauere eadem ratione: unde in quibusdam Galliæ partibus nomen adhuc retinet: uocant enim du glaiz. Radicem habet odoratißimam, quam uerno tempore in solis umbra siccatam, ac minutim consciſſam, nostri in capsis suis recondere solent, ut uestimentis gratiam odoris concilient. Cæterùm quædam iris florem album gerit, quem cæruleo longe odoratiorem esse certum est. Reliqua ex Barbaro desumito. Nunc autem ad alios flores coronales ueniendum, qui nullius odoris sunt: sed tantum coloris uarietate & gratia, oculos oblectant. 117

Amaranthus siue amaranthũ, du passe uelours, quasi flos immarcescibilis dicitur: diutißime enim colorem retinet. Est autem flos ille spicatus, quibusdam magis, quibusdam minus, admodum purpureus, aspectu pulcherrimus, nullius odoris aut saporis. Qui uino albo aut aquæ per horam immersus, rubrum colorem adfert.

Iouis flos, qui Græcis dios anthos dicitur, hoc est Iouis flamma, uulgus uocat, des coquelourdes: colore tantũ

com

commendatur,inquit Plinius,licet ſine odore ſit, & coronarius: & obſeruatur ſemine,tamen æſtate floret, non autem per hyemem. 118

Anemone,de la paſſe fleur, uerbum ipſum ſonat herbam uenti,quòd eius flos,dum uentus flat,aperitur : dum autem minus,clauditur. Ruellius *fremium uertit in* Dioſcoride,*quibuſdam tamen fenion uocatur. Eſt autem duplex, ſatiua quæ florem rubrum habet, folia coriandri, & uulgo id nomen retinet quod ſuperius dictum eſt : eſt etiam alia erratica,quam uulgus uocat, des coquerelles, quæ primo uere creſcit, flore cæruleo, quo noſtræ mulierculæ ſolent tingere oua, quæ uocant paſchatis, les oeufz de paſques.* 119

Conſolida minor. Græcis ſymphitum minimum, des marguerites,quibuſdam etiã des paſquettes, ſimilis quidem eſt illi cõſolidæ, quæ in pratis paßim creſcere ſolet: ſed hæc eſt ſatiua magis, & cultura elegantior apparet. dicta conſolida,quòd eius folia coniunctas partes & cohærentes faciat,quæ prius diſiunctæ fuerant.Eſt & ſymphitum petreum,dictum, quòd in petris & locis ſaxoſis naſcitur: uulgus buglam uocat, du bugle. eſt præterea aliud ſymphitum magnum, quæ cõſolida maior uulgo dicitur,de la conſyre, cuius radix tam acri uirium robore eſt prædita, ut ſi ollæ ad ignem imponatur cum diſſectis carnibus,eas conglutinet,& ex multis fruſtis, unam tantum partem faciat.Eſt item alia conſolida quæ media dicitur,atq; hæc non omnibus nota eſt.Sed hæc de coronarijs floribus ſatis ſint dicta. æquum eſt nunc, ut ad aliam aream digrediamur,quæ odorata uocabitur.

AREA ODORATA. 120

SEcunda hortuli noſtri area, odoratas herbas complectetur, quæ aut florem nullum habent, aut ſi quidem habeant, eo tamen non utimur in coronis, quin potius tota herba, quæ ex ſe ipſa ſuauem odorem refert. Itaque ab abrotano incipiemus. 121

Abrotanum, quod mas appellamus, uulgus noſtrũ uocat, delauroeſne, ſarmentoſum eſt, amarum admodum, odore nõ uſqueadeo iucundo, minusq; album quàm fœmina: ſemine tenui, ac numeroſo. 122

Abrotanum autem fœminam, quidam chamæcypariſſum uocant, hoc eſt cupreſſum humilem: arboreſcit enim, & quandam ſimilitudinem habet cum ipſa cypariſſo arbore, ſed albius eſt: unde etiam uulgo nomen retinet, du cypres. fruticat autem arboris ſpecie folijs ſeriphij modo minutim inciſis: candicat circum ramulos. Quinetiam flores permultos gerit, fulgoris aurei, atque in ſummo comantes. Eius autem ſapor & odor abrotano mari admodum proximus. 123

Abſynthium uulgus uocat de l'aluyne, alijs appellatur, du fort, propter inſignem amaritudinem: fortaſsis ob id quòd aloës ſaporem habeat, hoc eſt amarum admodum. Quidam tamen nomen Latinum imitantes, uocant de l'abſynſe. 124

Sunt autem abſynthij tria genera. Aliud enim eſt ponticum appellatum, quod Græci βαρύπικρον uocauere, quia minus ſit amarum: cuius paſtu pecora in Ponto felle carere creditum eſt. Eſt autem folio & flore multo mino-

ribus quàm cætera absynthia, habetq; facultatem astringentem admodum, sed parum amarum est: atque id esse puto, quod uulgo absynthium Romanum appellamus. Aliud item est absynthium marinũ, quod & seryphium dicitur, nobis quidem ignotum, sed tamen cuius semine quidam nos uti putauere, quam illi barbotinam uulgo dicunt: qua condita utuntur aduersus infantium lumbricos. Crediderim tamen potius, id semen esse eius absynthij, quod quidam Santonicum uocant, à Santone regione Galliæ quæ uulgo uocatur Santonge, unde & herba santonica à Columella est appellata: Estq; odore iucundo, sapore minimum amaro. Cæterùm, ut reuera dicam, id absynthium quo uulgo utimur, pugnat maxime cum descriptione Dioscoridis. Neque uerum absynthium audio apud nos reperiri, aut si reperitur, id quidẽ est apud Sanctones, aut circa Montem pessulanum. 125

Amaracum pro maiorana, quæ & sampsychus dicitur, Plinius & Dioscorides accipiunt: Galenus autem, sampsychum quidem maioranã appellat, sed amaracum aliud esse contendit: nempe idem cum ea herba quæ parthenion Græcis, hoc est uirginalis, matricaria Latinis dicitur: quòd contusa, matricis dolores sanet: uulgus nostrum uocat hanc herbam, de lespargoutte, à guttis spargendis: quòd eius folia trita & admota ori in dolore dentium, guttas pituitæ spargant & eliciant. Eius herbæ descriptio proxime accedit ad artemisiam, quapropter à quibusdam etiam parthenion appellata est. Sampsychus autem siue sampsuchus, pro maiorana quam uulgus uocat, de la marioleine, indubie sumitur: Sed & Columellam

lumellam & Plinium & Varronem, item etiam Vergilium, Lucretium, & Seruium, idem esse sampsychum cum amaraco asseruisse uideo: quapropter quid de hac re certi affirmem, nescio. Ait enim Vergilius secundo Aeneidos,

-ubi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra.

Quo in loco Seruius pueri cuiusdam meminit, quem regium unguentarium uocat, qui casu lapsus dum ferret unguenta, maiorem ex confusione odorem creauit. Vnde optima, inquit, unguenta amaracina dicuntur. Sed hic postea in herbam sampsuchum uersus est, quam amaracum uocat Vergil. Hæc Seruius. Columella uerò, Grataq; (inquit) iam ueniant hilari sampsycha Canopo. de amaraco certe intelligit. Plinius item libro 12. capite 11. idem esse unguentum sampsychinum cum amaracino asserit, quod idem etiam facit Dioscorides libro primo, capite 67. Lucretius,

Aut amaracinis blandum stacteq; liquorem. de illo oleo loquitur, quod ex maiorana fieri solebat, atq; hinc prouerbium, Quid cum amaracino sui? Quocirca in tanta uerborum controuersia, cum certi nihil affirmare poßim: tantum illud mihi satis fuerit explicuisse, & quid parthenion, & quid sampsychus fuerit. 126

Artemisia, de larmoise, ab Artemisia uxore Mausoli regis quæ sibi hanc herbam uendicauit, dicta. quibusdam magis placet ab Artemide Regina Cariæ, uel ab Artemide Diana, quòd instar Dianæ parturientes adiuuet, unde à Græcis parthenis, id est, uirginalis, primò

appellata eſt, quòd uirgo dea illi nomen dederit: mox autem (inquit Barbarus) βασιλικὸν λαχάνον, id eſt regium olus appellauere. Duplex autem eſt Artemiſia: alia enim latifolia, & hæc maxime hortenſis eſt, odore acuto, ſapore admodum amaro, ut hac ratione lumbricorum doloribus proſit: alia eſt tenuifolia, à Græcis leptophillos dicta: eſt enim folio multo minore quàm altera: ſed odoris & ſaporis eiuſdem. Creſcit autem locis maxime ſabuloſis. Eſt prætereà tertia artemiſiæ ſpecies quam Apuleius Tagetem appellat. 127

Calamintha, calaminthæ, ſiue Calaminthe calaminthes, ſiue Calaminthum calaminthi: quidam putant eam eſſe, quæ uulgo dicitur herba catti, de lherbe au chat, quòd eius odore uſqueadeò delectentur feles domeſtici, ut hac herba inuenta ſeſe circunuolutent, & eam diutius attrectent. Quod ſi eſt, ſanè erit tertia calaminthes deſcriptio, quæ in Dioſcoride reperitur: quam nonnulli eandem eſſe cum galiopſi putant. Secundum autem Calaminthi genus, quod Dioſcorides Nepetam ſiue Nepitam à Latinis dici aſſerit: folio quidem eſt origani, odore iucundo, multo inferiore mentæ. 128

Eſt autem triplex origanum ſiue origanus, nempe heracleoticus ab Heraclia ciuitate Ponti, in qua eſt frequens: habet autem folia hyſſopi, & odorem eundem: Secundum origanum, quod agreſte uocatur, folio eſt prioris origani: Tertium uerò, quod origanum onitis ſiue praſion dicitur, maioranæ ſimile folium habet, unde uulgus noſtrum id uocat, marioleine Dengleterre: eſt enim, quantum ex ipſis Anglis intelligere potui, apud Britan-

nos frequentißima. 129

Menta uerò, de la mente, multiplex quidem est, à Græcis hediosmos dicta, hoc est suaueolens: menta autem appellata, quòd suo odore mentem excitet. Sed quæ uera menta dicitur, du bausme, folio est pusillo, nigriore & longiore, caule rubro, neque adeò fruticat. Mentastrum autem, maior menta uocatur, hoc est quæ caule altiore & latioribus est folijs. Est & menta aquatica, quæ à Dioscoride cyßimbrium dicitur. 130

Sed ut ad nostrum pulegium redeamus, est aliud pulegij genus, quod uulgo pulegium regale siue aquaticum dicitur, folia minuta habens, paulo maiora serpilli folijs, flores cæruleos, caulem ex albo roseum per singula internodia ambientes, Græci glichon uocant. Huic autem aquatico pulegio similis quædam planta in montibus & siccis locis crescere solet, quæ pollium montanum appellatur, du pouliot sauuaige: folio serpilli, sed paulo latiore, flore cæruleo: apud eum collem Lutetiæ uicinum frequens, qui Eritius dicitur.

Costus uel costum, uidetur quidem aliquantulum referre & uel ex ipso nomine conuenire huic plantæ quam uulgus nostrum uocat, du coq: est enim amara & odorata: cæterum alijs rebus haud satis refert descriptionem Dioscoridis: quapropter commodius fortasse fuerit, si uulgarem plantam nostram pseudocostum appellemus: nam & Ruellius potius eam esse dicit, quæ siue siliquastrum, siue piperitis ab antiquis appellata est. Cæterum tria costi genera fecit Dioscorides solis natalibus tantum inter se differentia: fuit enim Arabicus, Indicus & Syriacus

costus. Plinius uerò nigrum & album costum facit. 131

Hyssopus siue hyssopum, de l'hisoppe, inter odoratas herbas etiamnum annumerabitur, quanquam tamen iusculis condiendis etiam commoda sit. sed & floris cærulei iucunditate coronamentis prodest: habet autem odorem satis acutum. Plinius lib. 25. cap. 11. 132

Nardus Celtica, ea est, autore Marcello, quam hodie lauandulam uocamus, de la lauande: dicta quidem Celtica, non quòd crescat, aut frequens sit in nostra Gallia circa alpes: sed in Liguriæ montibus circa Genuam, in Gallia comata, uersus Appenninum montem: item etiam in Pannonia. Lauandula autem dicta, quoniam magnum uectigal Genuensibus mercatoribus præbet quotannis in Africam eam ferentibus, ubi lauandis fouendisq; corporibus Lybes ea utuntur, nec nisi decocto eius abluti, mane domo egrediuntur. Hæc Marcellus in Dioscoridem. 133

Ozimon, regia herba, siue basilica aut basilicon à Liguribus uocata, du basilic, flagrantißimi & uehementißimi odoris, unde nomen accepisse credimus, nempe à uerbo Græco ὄζω, quod significat redoleo. Ocymon autem (ne quis fallatur) ab ὠκύς dictum, hoc est à celeritate nascendi, est id quod in tritico & segetibus succrescit, ac sæpius ipsas segetes suffocat, uulgus nostrum uocat, de la dragee aux cheuaulx, estq; lenticula & uitia simul commista. Ocymum inquit Varro libro 1. de re rustica, capite 31. dictum ab ὠκύς, quod est cito: quia aluum bubus citet, & ideo ijs datur, ut purgentur. 134

Saluia

Saluia Latinis & Plinio, Græcis elelisphacos, de la saulge, dicta quòd saluos nos seruat & efficit. Est autem duplex: maior quæ & latifolia dici potest, uiresque minus efficaces habet: & minor, quæ uulgo franca dicitur, de la saulge franche, à Theophrasto sphacelus appellata: quæ à multis putatur esse lauandula: de qua prius dictum est, quam quidam nardum Celticam putarunt, cum potius pseudonardus dici debeat. 135

Satureia, de la sarriette, quibusdam etiam Thymbra appellatur, à qua Thymbræum Apollinem cognominatum putant: frequentior in iusculis quàm sertis aut coronis. Ouidius,

Sunt qui præcipiant herbas satureia nocentes Sumere.

Columella autem Thymbram à satureia separat. De hac uerò Plinius libro 19. cap. 8. Est & alia thymbra perpetuò uirens, uulgo appellata, sarriette dangleterre, facultate multo calidiore quàm prior, folijsq; similibus, sed strictioribus & longioribus paulò, atque in ambitum serratis. Quam plantam memini me uidisse in horto amplissimi Cardinalis Parisiensis. 136

Ruta, de la rue, quam Græci peganon uocant. Duplex est, mas & fœmina. Plinius lib. 20. cap. 13. Est item ruta satiua omnibus nota, quæ odore & gustu, pestilenti aëris inspirationi medetur: præterea etiam agrestis ruta, quæ à pharmacopolis armel uocatur, arabico nomine, estq; tetri admodum odoris.

Tanacetum Plinio, ea est herba quam uulgo uocamus, de la tanaisie, ne quis fortasse putet eam esse, quæ

athanasia dicitur Dioscoridi: *illa enim eadē est cum ambrosia, quam antiqui cibum deorum fuisse confinxerunt, unde etiam immortalitatem præbere dicta est.*

Chamæmelum, de la camemille, quòd eius mali quod curtipendum uel capendutum uocamus, odorem habeat, Græcis antemis dicitur. 137

Thymus uel etiam thymum, du tin, apium melliferarum pabulum. unde Vergilius:
Dumq; *thymo pascentur apes, dum rore cicadæ.*
Sunt *autem eius apud* Hermolaum Barbarum *genera duo: candidum quod radice est lignosa, & in collibus nascitur, estq; omnium optimum: alterum nigricante flore, minoris precij.* 138

Est etiam epithymum siue epithymus, quod thymicuscutam conuertere possumus, dictum quia thymo superfloreat. Cuscuta enim, siue conuoluulus Dioscoridi, *si ramos thymi in hortis uicina apprehenderit, sese ita circunligat ipsi thymo, ut etiam ab ipsa eadem thymi radice nutrimentum sibi familiare accipiat, atq; etiam floreat quēadmodum ipse thymus, & uires etiānum similes à thymo mutuatur, interdū quidē maiores & uehemētiores quod idē aliquando facit in hyssopo: & saluia.* 139

Prasium Græcis, marrubium Latinis, *quod nomen etiam uulgaris sermo retinet, du marrubium.* Duplex *quidem est: album, quod odore est iucundo, sapore amaro, hinc obstructiones potētißimè liberat. aliud uerò nigrum, odore fœtido, & folijs non usqueadeò albis, Græci appellant balotem, nos marrubium commune. crescit enim paßim in agris circa margines itinerum: utrunque*

autem

autem marrubium folia mentastri habet, sed paulò maiora. 140

Melissophyllon, uel meliphyllon, de la melisse, dictũ à Græcis quasi folium apium, & melleum siue mellitum folium, Latinis apiastrum: non quòd syluestre sit apium, quemadmodum mentastrum, ut Valla existimauit, sed quòd apibus iucundissimum sit, unde hac herba solent confricare aluearia ipsi rustici, siquando apes reuocare cupiunt dum aufugerunt: quemadmodum etiam dum cupiunt eas exire, confricant ea herba, quæ cotyla fœtida appellatur. Cæterùm id apiastrum etiam à Latinis citrago nominatur, quòd trita malum citreum oleat, quod uulgus uocat ung citron. 141

Orminum siue etiam horminum, de la toute bonne, Plinius putat esse quam Latini cuscutam, hoc est syluestrem asparagum uocant. Est autem horminum hortense & agreste. Hortensis autem hormini folia sunt latiora & albidiora, agrestis nigriora & strictiora, utriusq; caulis quadrangulus. Quidam tamen negant id olus hortense, quod orminum uocamus, esse uerum horminum: cuius opinionis est episcopus Megalonensis, uir cum multarum rerum cognitione insignis, tum maximè de herbariæ rei scientia bene meritus. Sed ut ad rem redeamus, Hortensis hormini flore & semine in dolio uini, dum adhuc feruet, imposito, aiunt gratiam maximam conciliari ipsi uino, & gustum referre uini odorati & cretici, quod uulgo maluaticum uocant. 142

Anethũ, de lanet, maratho ferè simile conspicitur, umbellamq; odoratam gerit, floribus luteis undiq; refertam,

quos ſiccatos in ſole, & capſis ſuis impoſitos, noſtræ mulierculæ in ſummis delitijs habent, ad ueſtium odorem, atq; etiam linteorum. Sed nunc ad aream olitoriam ueniendum.

AREA OLITORIA. 143

TErtiam hortuli noſtri aream olitoriam appellabimus, nempe in qua uarij generis olera reperiũtur, quibus tum in acetarijs, tum etiam in iuſculorum condimentis utimur. Quapropter duos eius areæ puluinos faciemus. Alterũ quem acetariũ uocabimus, in quo herbas eas recẽſebimus, quibus crudis, & oleo, aceto, ac ſale conditis ueſcimur præſertim æſtate: alterum quem condimẽtarium dicemus, in quo eas etiam referemus, quibus in cõdiendis iuſculis, uel ad ſaporis gratiã, uel etiã ad uẽtrem ſoluendum utimur. Ac primum de acetarijs dicendum.

PVLVINVS ACETARIVS. 144

Primum igitur declarabimus quid acetarium, deinde uerò ad eas herbas quibus acetaria fiunt, ueniemus.

Acetarium, une ſalade, ab aceto fortaßis deductum eſt, quòd herbæ ipſæ cum aceto & ſale ederentur, quemadmodum ſalita uulgo, tum apud nos, tum etiam apud Italos appellatur, à ſale. Plinius uerò ab accipiendo acetarium deduci uidetur innuere lib. 19. cap. 1. Horti (inquit) maximè placebant, quia non egent igni, parcerentq; ligno. Expedita res, & parata ſemper, unde & acetaria appellabantur. Itaq; ab accipiendo deduci uidetur, quòd ex ipſis hortis expeditæ herbæ, & paratæ ſemper in uſum noſtrum à nobis accipi poſſent. Iam ad ipſas herbas

bas descendamus. 145

Lactuca,quam Græci Thridacem uocant,une laictue. Dicta (inquit Palladius in Ianuario) quòd abundantia lactis exuberet : quod quidem lac uentrem leniter mouere dicebatur : unde apud ueteres in primis epulis ueniebat. Mart.

Prima tibi dabitur uentri lactuca mouendo Vtilis. Cæterum lactuca est agrestis & hortensis. agrestis quidem alia est, quam nonnulli pro uera endiuia ostendunt: Quædam uerò quæ chondrylla uulgo dicitur, atq; ea est quæ materno sermone à nostris appellatur, du lettron. folio quidem cychorij, latiore tamen, albiore, & minus inciso, sed lactescit quemadmodum lactuca. Hortensium autem lactucarum quædam sunt sessiles, crispæ, & capitatæ, quas uulgus uocat, des lettues a pomme : quoniam dum percreuerunt, folia earum ueluti mali cuiusdam speciem rotundam præ se ferunt. quædam altè assurgunt, & eæ quidem omnes dum grandiores sunt, amarescunt. Est etiam lactuca crispi folij, inquit Columella capite 3. libro 11. quæ Ceciliana & Betica dicitur:à regionibus in quibus crescit. 146

Seris Græcis, ea est quam Latini intibum, siue intibam, siue intubum uocant, nos uulgo ab intibo nomine corrupto uocamus,de lendine. Vnde prouerbium ab eius amaritudine deductum, Intiba successit ambrosiæ. Est enim, inquit Vergilius, amaris intiba fibris. quæ tamen eradicata & terra obruta amaritudinem deponit:id enim ab olitoribus didicimus. Eadem herba Celso uocatur etiam ambubaia,& quibusdam Italis scariola. Est autem

duplex,

duplex, ſatiua & agreſtis. Satiua, rurſus etiam duplex, latifolia, quam cichorion domeſticũ uocamus: anguſtifolia, quæ, ut prius dixi, endiuia uulgò dicitur, nomine corrupto ab intibo. Erratica uerò ſiue agreſtis intiba, proprio nomine cichorion appellatur, de la chicoree, quam etiam ab inſigni amaritudine Græci picrida uocauere. eſt autem duplex, quemadmodum prior. 147

Cicerbitam Latini atque adeò Columella, Græci ſonchon appellant, quandam intibi, ſiue ambubaiæ ſpeciem, atque etiam lactucæ: nam & lacte abundat, quæ antiquis eſui erat, & in hortis ſerebatur. Eſt enim mollis & eſculenta, nunc autem nobis neglecta, & tantùm cuniculorum cibo commendata, uulgus uocat, du laceron. Eſt & præter hanc etiam altera agreſtis herba huic propemodum ſimilis, ſed animalibus ingrata, propter ſpinoſa folia. Huius quidem herbæ ſpeciem eſſe crediderim, quam appellamus à foliorum figura dentem leonis, ſed in caulem non aſſurgit: uulgus noſtrum uocat, du piſſe en lict. eſt enim ſylueſtre intubi genus, quapropter eam Plinius inter genera cichorij annumerat, appellatq; hedipnoida libro uiceſimo, cap. 8. 148

Malua, des maulues, à molliendo dicta, quaſi molua, inquit Varro, quòd aluum molliat. Ea enim utebantur antiqui etiam in acetarijs cum lactuca ad ſoluendam aluum. Vnde Martialis:

Vtere lactucis, aut mollibus utere maluis.

Idem libro decimo. 48.

Exoneraturas uentrem mihi uillica maluas
Attulit, & uarias, quas habet hortus, opes.

Et nos

Et nos quoque hodie maluarum decocto uti solemus in clysteribus ad aluum ciendam, & urinas. Desijt enim satiua esse malua. Erraticarum autem maluarum quædam est pumila, & humi serpens, fertq; flores ex cæruleo purpurascentes: quædam altius attollitur, & arborescens malua appellatur. Quædam est etiam, quæ flores ueluti rosæ similes autũno gerit, quos uulgus uocat, roses doultre mer, ut prius à nobis dictum est. 149

Est & alia maluarum species, quæ folium mollius & duplo crassius habet, quàm ipsa malua simplex, unde nostris bismalua appellatur, des guymaues, Græcis ebiscus, siue ibiscus, atque etiam althea dicitur. Vergil.
Hœdorumq; gregem uiridi compellere ibisco. hoc est, ut quidā interpretantur, bismaluæ caulibus: arborescit enim in tantam altitudinem, ut apud Germanos agros culmina domorum pertingere uideatur. Hoc autem caule utebantur pastores, quòd flexilis esset, neq; adeò durus, ut tactu animalia offendere posset. 150

Est prætereà alia maluarum syluestrium species, quæ Græcis Alcea dicitur, frequens in sylua D. Mauri iuxta Parisios: folia habet maluæ, sed incisa magis, ad uerbenacam accedentia, caules tres, aut quatuor habet cortice canabino uestitos. Videto Dioscoridem. 151

Acantha, siue acanthos, siue acanthus, inter herbas emollientes hodie usurpatur, quemadmodum & malua. Quapropter succurrit, ut hoc loco à nobis describatur, quanquam in acetarijs non ueniat. Hanc autem uulgus brancam ursinam appellat, nisi mauis dicere brancam hircinam. Folia enim habet cornibus hircorum similia.

Cete

Cæterùm emolliendæ alui facultatem retinet,unde à Vergilio mollis acanthus dicitur : & à medicis inter quatuor remollitiua, quæ appellant, annumeratur : quibus utuntur in decoctione clyſterum. Plinius libro 22. capite 22. Acanthos (inquit) eſt topiaria & urbana herba, elato longoq; folio, crepidines marginum aſſurgentiumq; puluinorum toros ueſtiens. Duoq; eius genera facit,aculeatum & criſpum. Porrò acanthi folio ueteres ob pulchritudinem & figuræ elegantiam epiſtilia communiebant, & ueſtibus precioſis figuram acanthi foliorum circuntexebant. Vnde Vergil.

Et circuntextum croceo uelamen acantho. 152

Oxalis uulgo nota, de loxeille, à ſapore acetoſo dicitur,unde adhuc Italis acetoſa appellatur. Multiplex quidem eſt:ſatiua,quæ latiora folia habet,caulem uerſus pediculum rubeſcentem, atq; ea tum in acetarijs,tum etiam in iuſculis uſus eſt. agreſtis,quæ multo minora & numeroſiora folia habet : quam uulgus uocat, de la uinette, à ſucco quodam uinoſo.ea autem noſtræ mulierculæ in ardore febrium utuntur : contuſa enim & cum ſale carpo impoſita mirè refrigerat. Sed tam agreſtium quàm ſatiuarum ſunt rurſus multæ aliæ ſpecies. 153

Portulaca, du pourpier, quibuſdam etiam de la pourceleine,Græcis andrachne dicitur,uulgo nota: habet ſubrotunda folia, craſſa, qualia in aizoo maiore uidemus. Eſtq; maior & minor,quæ foliorum magnitudine tantùm inter ſe differunt.Eſt & portulaca,quæ aquatica dicitur, folia tenuiora habens & latiora, florem item ſubrubrum & rotundum : prætereà altius attollitur. 154

Bipinnella, de la pinprenelle, dicta quòd folia habeat circum ipsum cauliculum alternatim diuisa, ac semper gemina, ut ueluti in duas pinnas assurgere uideantur. Est autem herba huic propemodum similis, quæ Græcis empetron, Latinis saxifragia dicitur, quòd in locis petrosis nascatur, & frangendo in uesica calculo plurimum sit utilis. Cæterum hoc differt bipinnella à saxifragia, quòd hæc pilosa folia non habeat, illa uerò maximè: præterea bipinnella (præsertim quæ uera est) trita, cucumeris odorem refert, quemadmodum & alia pratensis herba, quæ uulgò ulmaria dicitur, quòd ulmo similia folia gerat: præterea confractus bipinnellæ caulis, ueluti neruum quendam in medio habere uidetur: cuiusmodi in plantaginis folio confracto apparere solet. quæ omnia signa saxifragiæ non insunt: quinetiam ipsa saxifragia, flore (qui purpureus apparet) decidente, aculeum quendam oblongum ostendit acui similem, unde quibusdam acicula appellata est. 155

Vtimur etiãnum in acetarijs ea herba, præsertim cõdita, ut solet capparis, quæ Græcis Crethmon, siue crithmon, aut crithamon dicitur, estq; empetri, hoc est saxifragiæ species: Latinis cristamarina, batis, siue baticula dicitur: uulgus nostrũ appellat, de la bacille, de la creste marine: Itali del fenocchio marino. plurima inuenitur condita cum sale & oleo apud pharmacopolas. 156

Et quando capparis nomen nunc incidit, commodius est, ut de ea etiam tractemus. Capparis igitur frutex est ramosus, per terram sparsus: ab radice una interdũ duodecim, nonnunquam etiam triginta ramos producens: ubi

ubi iam grandior est, spinas acutas profert, atque ob id à nonnullis cynosbatos, hoc est sentis caninus dicitur, de quo prius latius dictum est. Folia autem malicotonei gerit: florem oliuæ similem: qui conditus, quemadmodum prius in crithmo diximus, cum sale & oleo, saporis est optimi: & acetarij uice per hyemem à nobis editur: uulgus nostrum uocat des cappres. Cæterum stolones etiam gerit, longos tres aut quatuor cubitos: crescit maximè in ruderibus, & coagmentis lapidum. 157

Asparagus, des asperges: Duplex quidem est, altilis & hortensis, stolones oblongos producens, qui facilimè quidem coquuntur & celerrimè, ac deinde aceto & oleo conditi, primis mensis edi solent pro acetarijs. hinc prouerbiũ de re quam celerrimè perfici dicimus, citius quàm asparagi coquantur. Est & asparagus erraticus, qui ueluti lignescit, & spinosa folia habet; profertq; stolones admodum exiles, qui si in hortis transferantur, nunquam grati sunt saporis. Satiuos autem asparagos Columella à rusticis suis antiquis corudã uocari dicit. Quo in loco subit & obiter illud adnotem, antiquos asparagorum nomine usos pro omnibus herbarum, arborum, aut fruticum stolonibus, aut si mauis dicere, turionibus, uulgus nostrum uocat, des reiettons, qui ab antiquis edi solebant acetariorum uice, habebanturq; in summis delicijs: Græci ἀκρώδρυα uocauere. 158

Cardamum Græci, Latini nasturtium appellant, du cresson alenoys. Dicitur autẽ cardamum ἀπὸ τῆς καρδίας, quoniam cor fouet, & in sincope illa, quam medici cardiacam uocant, plurimum ualet: nempe dum uires alicui

repente

repente deficiunt, ut animo linquatur. Nasturtium autem appellatum est, à naribus torquendis, quòd odore & seminis acrimonia, sternutamenta prouocet: unde etiam à quibusdam Gallis uocatur hodie, du nasitort: semen autem habet simile synapi, folium erucæ diuisura, sed & sapore & odore acri. 159

Est & aliud Nasturtium aquaticum, à quibusdã cardamine appellatũ, quòd sapore sit cardamo simuli. Quidam eam herbam esse putant, quæ Græcis Sion, Latinis lauer dicitur: unde literarum metathesi pro uerla berula postea dicta est corruptè, uulgus uocat, de la berle. habet autem folia utrinque pennata, saporem uerò Sisymbrij, quod uulgo balsamita dicitur, estq; folijs mentæ, sed maioribus: nam de priori sisymbrio Galeni intelligo: quod ueluti pseudomenta, uel mentastrum appellatur. 160

Sisymbrium autem alterum Galeni quod aquaticum est & syluestre, & à quibusdam cardaminem appellari dicit, quòd cardamo simile quiddam gustu præ se ferat: omnino putarim id esse, quod nostri cresciones à crescẽdi celeritate appellant, du cresson: Cuius sanè maxima est apud doctos contentio. Hermolai enim argumento id quidem olus non potest esse, quod Sion à Dioscoride & Galeno describitur, quanquàm sanè in eisdem aquis cum Sio crescere ut plurimum soleat: sed Sion frigidæ naturæ est, præterea leuiora & tenuiora folia habet & odorata, erucæ similia dum grandescit. Sisymbrium autem siue crescio, calidum est maximè, ut etiam mẽses & Venerem cieat: præterea folia habet crassiora, & breuiora ac ro-

tundiora, minusq; odorata, neque incisa. 161

Eruca Latinis, Græcis euzomos, quoniam iura commendet, uulgo de la requette: dicta quidem salax poëtis, quòd Venerem moueat sua caliditate: idcirco lactucæ iungitur in cibis, ut contrariam uim temperet. Est autem simillima huic herbæ, quæ in uallis nostræ urbis frequentißima est: potißimum ad D. Iacobi & Michaëlis suburbia: fœtet autem mirum in modum, & florem luteum gerit, appellaturq; erysimon Græcis. Hæc autem eruca hortensis, qua Itali maximè utuntur, in acetarijs & epulis, flore est paulò pallidiore: cæterum trita, rapum olet, neque grati odoris mihi unquam uisa est. Itaque eandem prorsus existimem fuisse cum nostra uallari herba: sed hæc agrestis & inculta est, folioq; longiore & acuminato: illa uerò satiua & hortensis, folio obtusiore, latiore & breuiore, & minus inciso. Est præterea alia eruca, quæ proprio nomine agrestis eruca dicitur, paßim in nostris uitibus crescens, folio satiuæ simili, strictiore tamen, & minore, flore luteo: quæ præsertim circa Calēdas Iunij erumpere uidetur è terra: nam alio tempore uix reperitur: eius enim semen diutißimè in terra asseruatur, priusquam germinet. 162

Senecio, du ceneßon, etiamnum in acetarijs gratißima est, quanquam à nostris rarò aßumatur: est folio erucæ, flore luteo, qui tandem ueluti in pappos euanescit, quos uulgus puerorum appellat, barbe dieu. Græcis dicitur herigeron, hoc est uernus senex, uel cito aut uere senescēs, quòd cito in pappum & lanuginem abeat. 163

Lapathum Græci, Latini rumicem, Barbari lapatium uocant

uocant eam herbam, quæ uulgo parella dicitur, de la parelle, de la patience. Huius autem quatuor genera facit Dioſcorides: quorum omnium folia, ſemen, & radix ad ulcera cacoëthe (quæ etiam malefica ulcera capitis manantia uocantur, la male tigne) mederi optimè certum eſt. deterſoriam enim facultatem habent admodum efficacem. 164

Lapathum autem ſatiuum multiplex eſt: aliud enim eſt quod folia oblongiora & latiora habet, atque id quidem uulgus uocat, de loſeille, de qua prius in oxalide. Aliud eſt folio multo breuiore & ſubrotundo, quam uulgus uocat, oſeille de Tours: atque ob hoc quidam lapatium rotundum appellauerunt. 165

Eſt & oxilapathum, dictum quidem à ſaporis aciditate, non autem à foliorum acumine, ut quidam putauerunt, qui lapathium acutum uocant ab acutis folijs: atque hoc quidem Picardi uulgò nominant, de la ſurelle. 166

Aliud autem lapathum eſt agreſte & erraticum, quod quidem in pratis, ſyluis ac montibus frequentiſſimum eſt: habetq́; folia plantagini ſimilia. 167

Eſt item aliud lapathum maius, quod Græci hippolapathum uocant, quaſi lapathum equinum: non quòd aliquid habeat cum equo ſimile: ſed quòd tantùm ſit omnium maximum. Id enim ſolent gratiæ in ſuis compoſitionibus obſeruare Græci, ut quas res magnas, aut amplas facere uolunt, equi, aut bouis appellatione declarent: quemadmodum in hippoſelino, hippomaratro, bugloſſo & buphthalmo uidere eſt. Atqui hoc quidem lapathum maius latiſſimum folium habet & lon-

gißimum, ſemen & radicem rabarbaro ſimilem: hoc tantùm folia inter ſe differunt, quòd folia rabarbari parte inferna inciſa ſunt, & ad pediculum minus lunata. Creſcit potißimum in aquis, unde etiam hydrolapathum à Græcis dictum. 168

Borago boraginis, des bourrouches, cuius floribus cæruleis utimur in acetarijs delicatioribus, quibus etiam conditis, pro cibo delicatißimo ueſcimur. Omnes in ea opinione ſunt, ut ea herba ſit, quæ antiquis dicebatur bugloſſa, ſiue bugloßum, aut etiam bugloſſus, hoc eſt bouis lingua: quòd linguæ bubulæ ſimilia folia habeat. Sed floris ſimilitudine inter ſe aliquantulum differunt. Faciemus itaque duo bugloßi genera: atque alterum quidem, minus bugloſſum uocabimus, eritq; uulgaris noſtra borago: alterum uerò maius, quod alio nomine circion à Dioſcoride appellatur. Atque hinc illud eſt, quod Cato in libris de agricultura admonet, inſitioni admouendum folium linguæ bubulæ, ne aqua intromittatur: quod quidem de boraginis noſtræ folio intelligendum: latius enim folium habet, quàm quod circion dicitur: eius enim circij folium triquetrum eſt, & oblongius, atque etiam albicans, flores'que amariores gerit, quàm ipſa borago, quæ & folia habet nigriora, & flores dulces. Quapropter Barbarus cum de bugloſſo agit, illud ſemper addit, quæ uulgo borago dicitur. Dicta quidem borago, ut quibuſdam placet, quaſi corago, quòd ex uino pota animi lætitiam augeat, unde Græcis euphroſyne appellata. Eſt'que melancholicis optima ad animi lætitiam conciliandam. 169

Cerephyllum, du serfueil, dictum quòd cerea folia, hoc est flexibilia, uel cerei coloris habeat. Caue autem ne pro cerephyllo, serpillum dicas, ut nonnulli uoluere. nam serpillum, id est, quod paßim in uijs agrestibus serpit, unde etiam nomen traxit: uulgus uocat, du serpolet. Quòd autem Plinius ait cerephyllum, à Græcis etiam pæderota appellatum, id quidem nescio quo iure affirmet. Audio enim eam herbam, quæ Græcis acanthos, uulgo branca ursina appellatur (cuius folio ueteres epistilia insignia reddebant, quòd in quamuis formam flexibile esset) etiam pæderota appellari, hoc est puerilem, quòd ea pueri ludentes oblectarentur & gesticularentur, quemadmodum lappæ maioris folio, quæ ob id personata dicta est: quòd ea herba ueluti personas facerent pueri uultu operto & obducto ipso folio. 170

Tarco, uulgo du targon, herba ueteribus incognita, quæ hortulanorum diligentia & industria nobis in usu uenit: folio est hyssopi, longiori tamen: quod dum editur, saliuam prouocat sua caliditate. estur in acetarijs cum sale & oleo. 171

Feniculus, siue feniculum Latinis, du fenoueil, Græcis marathron dicitur, soletq; dum adhuc tenellũ est, necdum in caulem assurrexit, in acetarijs uenire, non enim altè assurgit, appellaturq; feniculus dulcis, quæ quidem dulcedo inest semini, tum à solo, tum etiam à satione. Est & aliud feniculum maius, quod ueluti arborescit, & à Græcis hyppomarathrum uocatur, ea ratione quæ prius dicta est in hyppolapatho. Aliud est insuper, quod nunquam attollitur in altam magnitudinem, & minora folia

habet, quàm fœniculum commune: uocaturq́; id à Græcis meon, uulgò autem fœniculus tortuosus dicitur. Quinetiam aliam quandam herbam pratensem, daucum creticum, & folio, & umbella referentem audio à nostris uulgò fœniculum porcinum appellari, quòd folia fœniculo similia habeat, & porcis saginandis prosit. Cæterum (ni fallor) ea est, quæ peucedanum Dioscoridi dicitur, Latinis herba stataria. Mittit enim peucedanum tenuem ex se caulem, gracilem, fœniculo similem: & circa radices densa copiosaq́; coma foliosum.

PVLVINVS CONDIMENTARIVS. 172

Cramben Græci, Latini braßicam appellant, des choulz, quasi caules dicere uelimus, quo etiam nomine à Catone appellata est braßica. Sunt autem braßicarum multæ species, quas qui persequi uellet, tum à differentijs ipsarum, tum etiam à facultatibus, infiniti propemodum esset laboris. Est enim rubra, alba, & uiridis braßica, quæ omnes eandem facultatem habent. Est item Theophrasto braßica crassa, item etiam læuis, quæ à Græcis leophyllos dicitur: & agrestis, quæ omnium efficacißima est, crescit'que locis maritimis & præruptis. Est insuper crambe capitata, des choulz cabuz, omnium in cibis delicatißima: quæ quidem Columellæ, & alijs rei rusticæ scriptoribus eritiana dicitur. Quinetiam alia est quæ à Græcis crambe thalattria, Latinis braßica marina appellatur (crescit enim locis maritimis frequentius) quæ à Plinio olus marinum dicitur: uulgus autem nostrum soldanellam uocat: est enim consolidandæ ru-

ptura

pturæ admodum commoda & utilis. Cæterum braßicam ex lachrymis Lycurgi, quidam natum fuisse dicunt, unde etiam ad ebrietatem plurimum ualere putant. 173

Atriplex Latinis, Græcis atraphaxys, uulgo des arroches, des bonnes dames, quidam ab atrore dictam putant, quidam uerò imitatione Græcæ uocis atraphaxys. Olus atriplicis, inquit Columella libro 11. quod Græci uocant atraphaxym, circa Calendas Octobris obrui debet. À nonnullis etiamnum Chrysolachanum dicitur, hoc est, olus aureum: quòd quædam atriplicis species sole lucente, aureum colorem oculis referat. Est autem triplex eius oleris species: quoddam enim album inuenitur, quoddam etiam rubrum, aliud uero uiride. Sed omnium eandem esse in purgando uentre facultatem certum est. suntq; omnes semine foliaceo. 174

Beta, de la porree, olus uulgo notißimum, dictum à similitudine quam habet cum β litera Græca, dum semine turget: habet enim summitatem in cacumine reflexam. Atque eadem ratione à caulis rectitudine quæ literæ iota similitudinem quandam referre uidetur cum matura est, à quibusdam, nempe in agro Turonensi Iota appellatur, de la iote: ultimi Picardi Romanos appellant, des romãs, quòd id olus à Romanis primum inuentum sit: nonnulli etiam Longobardos uocant, des lombardettes, nempe Tornacenses: Delphinates reparatam nominant, quod nomen etiam ab antiquioribus medicis in usu fuit. Quidam etiam siclam uocant: sed hæc magis rubra est: est enim alia alba, alia etiam nigra, quæ omnes uentrem

optime soluunt. Vnde Martialis,

Et pigro uentri (inquit) non inutiles betas.

Sed beta candida magis aluum subducit, cuius etiam radix tenuioris essentiæ creditur. Græci autem Betam Teutlon appellauerunt. 176

Blitum, olus omnium insipidissimum & fatuum: unde uulgo rudes & inutiles, bliteos appellamus, blistres: nobis autem ignotum, sed apud Hispanos & Italos frequens: habet autem semen foliaceum, ut atriplex, racemosum, ut beta. Cæterum folia nostris spinacijs fere similia. Quapropter facile iudicauerim nostrum esse blitum, quæ spinacia uulgò uocamus, des espinartz, à spinoso semine: quorum nulla mentio apud antiquos plantarum scriptores. Hispani tamen aiunt se habere aliud bliti genus, à nostris spinacijs longe diuersum. Itaq; quid statuã non habeo, ac litem ipsam sub iudice relinquam. 177

Selinon Græci, Latini apium uocant: estq; illud quod nos uocamus uulgo du persil: & quia in præruptis montium Macedoniæ crescit, ideo petroselinum Macedonicum appellatur, du persil Macedoine: est autem id omnino simile nostro hortensi & domestico selino, nisi quòd odore est paulo iucundiore: omnia enim agrestia, præsertim quæ in saxosis & petrosis crescunt, multo ualentiora sunt satiuis, & odorem uehementiorem præ se ferunt. Semen itaque & folium petroselini Macedonici, sunt multo efficacioris roboris, quàm selini aut apij domestici siue hortensis. Quod autem uulgò (& id quidem falsò) uocamus apium Macedonicum, apparetq; selino maius, id sanè est quod Græci hipposelinum, Gaza equa

pium uertit, Latini olusatrum & olus pullum appellant. Columella lib. 11. cap. 3. Atrum olus (inquit) quod Græcorum quidam hipposelinum, nonnulli smyrnion, pastinato loco, semine debet cōseri, maximè iuxta maceriam. Atqui smyrnion hodie quidam putant esse, quod nos leuisticum dicimus, uulgus uocat, de la leuesse, quidam falsò ligusticum siue libysticum uocant. Est autem apij species, dicta quidem smyrnion, quasi parua myrrha, quòd eius semen atq; adeo tota plāta, odore myrrham refert. Quod uero uulgò apium uocamus, de lache, proculdubio est id quod Dioscorides eleoselinon uocat. Petroselinum autem nostrū uulgare, est id quod ille uocat oreoselinum, hoc est selinum montanum, quòd in montibus & saxosis locis potißimum crescit: unde nomen petroselino, ut iam dictum est. 178

Crocus, du saffran, unde croceus color appellatus, qui flori ipsius croci similis est, & crocota uestis, quæ croceo colore tincta est, de qua in libello De re uestiaria satis diximus: est autem croci flos, lilio quadantenus similis, sed cæruleus, floretq; quotannis: multas spicas & adnata aut nucleos producere solet, qui tertio quoque anno castrādi sunt & separādi, alioqui suffocaretur tota planta adnatorum multitudine: Cæterum hyeme uiret, floret autem maxime autumno, & in medio flore uirgulas quasdam rubras ostēdit: quæ deinde siccatæ & aqua dissolutæ, iusculis colorem & gratiam præbent: postquam autem flos croci decidit, folia multiplicantur. 179

Porri quoq; folia & radices in iusculis edi solent, uulgus uocat des porreaulx, olus notißimum. Cuius cum

ſatio ſit denſior, ut inquit Columella ad fibras intendendas & folia deſecanda, ut ſint eſui in iuſculis, id quidem ſectiuum appellatur. cum autem ita depangitur, ut fiant capita latioris incrementi, id quidem Columellæ capitatum porrum dicitur: cuius cultus, aßidua ſarritio eſt, & ſtercoratio, nec alius tamẽ à ſectiui porri cultu, niſi quòd toties rigari & ſtercorari, ſarririq; debet, quoties demetitur. Eſt autem aliud porri genus agreſte, quod quia in uitibus frequentius creſcit, Græci ampelopraßon, hoc eſt porrum uitium appellauere: eſt autem folio tithymalli (inquit Dioſcorides) flore purpureo, caule lychnidis herbæ, ſemine naſturtij. Eſt & aliud porri genus, quod cum allio degenerat, atque ob id à Græcis ſcorodopraſſum appellatum, hoc eſt allium porraceum: eſt enim porri folio, ſed odore & ſapore allij, adnata non habet, neq; ſpicas: aut ſi quidem habet, rarißimæ ſunt. frequens in pratis creſcit.

AREA ESCARIA. 180

VEniamus nunc ad quartam hortuli noſtri aream, quam ab ijs herbis quæ eſui nobis eſſe poſſunt, eſcariam appellabimus: præter eas tamen quæ in priore area conſertæ & explicatæ ſunt: illarum enim folijs & caulibus tantum uti ſolemus, tum in acetarijs, tum etiam in iuſculis: harum uero tum fructibus, tum etiam radicibus ueſcimur, non ſolum coctis & præparatis, ſed etiam crudis: quemadmodum ruſtici ſolent, qui propter continuos & aſſuetos labores, uentriculo ſunt admodum robuſto. Itaq; æquum fuit earum ſeorſim herbarum propriam

& pe

& peculiarem aream fecisse. Cuius tamen, quemadmodum & prioris quæ olitoria dicebatur, duo etiam erunt puluini. In quorum altero eas herbas committemus, quarum fructibus uariè præparatis quotidie uescimur. In altero uerò, eas recensebimus, quarum radices in alimoniã uertimus. Sed iam æquum est, ut ad priorem puluinum ueniamus, quem ab ipsis herbarum fructibus, fructuarium appellabimus. Sunt enim nobis necessario confingenda nomina, ut res ipsa & magis succinctè, & magis propriè à nobis pertractetur. Neque uerò legibus oratorijs astrictus esse debet, qui quæ oratoris non sunt (hoc est forensis causidici, & rhetoris) Latinis uocibus efferre cupit.

PVLVINVS FRVCTVARIVS. 181

Fructus sanè herbarum uarij sunt, alij enim in rotundam malorum formam succrescunt. Quales sunt peponum species uariæ, item mandragoræ quoddam genus, cuius fructum nos poma Cupidinis, Itali melezanas uocant: alij uerò seminum esculentorum gratiam ac dulcedinem nobis præbent, quale est marathrum, de quo iam suprà diximus: item etiam anysum, & corianum, quod nos coryandrum uocamus: addam etiam papauer, quod tamen medicamentosum est magis: huius enim semine ad somnum conciliandum utimur. Aliæ denique herbæ sua etiam folia fructuum uice nostro gustui suauißima reddunt: cuiusmodi sunt eæ de quibus in area superiori à nobis fusißime dictum est. Sed iam à peponibus incipiendum. 182

Peponum itaque multa sunt genera, ab ipsorum sapore & figuris petita. Est enim uentrosus pepo, qui uulgo dicitur

dicitur pompon, estq́; ab ipso pediculo usque ad oculum striatus. Est præterea alius paulo oblongior, strijs non usqueadeò prominentibus, quem fœminam appellant, atque hanc uulgus quoque peponam uocat. Sunt & alij pepones quos hircos siue hircinos aut hircas uocamus, pompons turquins, habenturq́; apud nos in summis delicijs: suntq́; coloris multum uiridis, ut nigri quodammodo appareant: saporisq́; admodum delicati. Quinetiam arte hortensi & diligenti sationis cura ab olitoribus hoc est inuentum, ut peponum semen saccaro, aut aqua saccarata irrigatum, ipsis fructibus qui deinde succrescunt, saporis admodum dulcis qualis est saccari, gratiam addant: quemadmodum quoq; pira moscata & rosacea fieri uidemus: pepones itaq; eiuscemodi uulgo saccarati uocantur, pompons succarins. 183

Melopepones autem à Græcis dicti, quasi cydonij, ἀπὸ τοῦ μήλου, hoc est, à pomo uel malo, quod dum absolutè profertur, de cydonio intelligitur, quod & cotoneum appellatur, uulgus uocat, ung coing: Itali Latinæ uocis uestigia retinentes melo cogdonio. habent autem melopepones mali cydonij figuram, eosq́; uulgus appellat melones, des melons, quos ut cognoscamus & discernamus à peponibus, sciendum est pepones maiores esse, striatos, in ipsa cauitate aquam habentes, carnem molliorem, læuiorem, & insipidiorem: melopepones autem, duriorem magis, firmam & solidam: porrò paruam habent cauitatem cum multis seminibus: neque tam grandes sæpius reperiuntur quàm ipsi pepones, succumq́; iucundiorem habent, & carnem utplurimum albicantem.

cantem. 184

Est & alius pepo, qui citrulus à practicis medicis uocatur, quasi citreolum dicere uelint, quòd citrei mali colorem & formam habeat, estq; quantum audio saporis cucumerini. Cuius folia à peponum aut melonum folijs hoc differunt, quòd pluribus incisuris diuisa sint, ueluti in alarum aut pennarum formam. 185

Succurrit hoc loco, ut inter peponum genera adnumeremus eos, ueluti pepones in Melita insulæ Siciliæ proxima frequentes, quos uulgus Italorum bothecas uocat: reperiuntur enim etiam apud Italos, præsertim in Campania: habent autem folia melonum folijs simulia, tamen latiora, florem quoque simulem sed latiorem: fructum uerò multo crasiorem, strijs haud tam facile perspicuis. Quinetiam pediculum crassum habent, in quo uidentur maxime à melonibus differre. Cæterum fructus uarij sunt, alij enim albicantes, alij natura multò uiridiore apparent, qui cum permaturuerunt, incredibilem dulcedinem ori præstant: Quorum succo ardenti febre laborantes rustici Melitenses in potu utuntur. 186

Sunt prætereà etiam alij pepones, quos uulgus uocat, pompons d'hyuer: nos uerò uulgarem quoque dictionem imitantes, pepones hybernos, siue mauis hyemales appellabimus: possunt enim ad hyemem usque adseruari, neque unquam in ipso solo marurescunt, sed collecti, & solaribus appensi, tandem maturi & flaui fiunt, ut etiam hyeme gratißimum succum & cibum præbeant: est autem fructus eorum minor paulò, quàm peponum esse

esse soleat. 187

Et quia cucumerum pauloante mentionem fecimus: æquum est, ut de ijs etiam disseramus. Cucumerem igitur quem uulgus uocat, ung concombre, duplicem faciemus: satiuum & agrestem. Satiuus quidem descriptione non eget, atq; ab aliquibus, nempe Columella & alijs, uocatur anguinus à flexibus, quòd instar anguis sit flexuosus. Agrestis uerò, uulgo Cucumis asininus appellatus, folia habet priori similia, minora tamen, & incisa magis: sed fructum fert oliuæ similem, paulo maiorem & striatum aliquantulum, qui dum excernitur, ueluti uentosa sonat, & semen longißime iaculatur: cuius succo conficitur id medicamentum, quod medici elaterium uocant. Cæterum cucumis Græcis sicyos dicitur: quod nomen etiam cucurbitæ, & ei instrumento quo sanguinem extrahimus (uentosam quidam nominant) commune est. 188

De cucurbitis autem, hoc loco nihil est quod dicamus, etsi fructus sit esui commodißimus: satis enim dictum est de ijs in superioribus, ubi de pergulis egimus: applicatur enim cucurbita pergulis camerarijs, potißimum ea quæ fert fructum lagœnulis similem, quem quidam lagœnulatum uocant. 189

Mala insana, Barbarus in Dioscoridis caput 79. libri quarti, de mandragora, ea esse dicit quæ ab Italis melezana, à nostris poma Cupidinis uocantur, pommes damours, de quibus nihil à ueteribus scriptum fuisse uideo, sicut hercle multa quondam fuere, quæ hodie uel ignorantur, uel certe non habentur. Mala ergo insana à frutice uulgari sunt paßim nascente, ut melones & cucurbitæ:

bitæ: pari quoq; cultu, folijs propè ficulneis, flore oblongo, specioso, candido. Manditur uulgo pomum ex oleo, *sale, pipere, fungorum modo coctum. Hæc Barbarus.* Huiusmodi *autem poma uidimus in hortis* Renati Belaij *Cenomanensis episcopi, Cardinalis Paris. fratris. Sed & folia eius fruticis nobis apparuerunt parte altera spinis horrida: atque adeò totus caudex, & maxime quæ cuppula uulgò uocatur, sub qua continetur fructus: flos autem pallidior nobis uisus est, potius quàm albus.* 190

Conseritur etiam in hortis frutex humi serpens, neq; se altius attollens, ex quinquefoliorum genere, fructum ferens esui gratissimum, rubescentem, præsertim dum maturuit, nucis auellanæ magnitudine: qui à nostris æstate habetur in delicijs, editurq; interdum cum cremore lactis, aut uino, saccaro imbuto, uocanturq; fraga, des fraystes, suntq; omnibus nota. Virgilius,

Qui legitis flores, & humi nascentia fraga.

Seruius grammaticus, nescio tamen qua ratione, mora terrestria appellat. Sunt autem quædam fraga, quæ à poëtis montana uocitantur, quòd passim in ipsis montibus & syluis crescere solent, ut ea ab ipsis terrestribus, aut satiuis distinguerent. Quinetiam fragorum quoddam genus nobis uisum est tam odorum, ut nihil odoratius dici posit. estq; is fructus paulò maior alijs fragis, quorum omnium, quemadmodum & rubi idæi, color duplex conspicitur: fraga enim sunt quædam alba, quædam rubra, eiusdem tamen utraque facultatis. 191

Corianon præterea, quod & Corion, & Coriãdrum dicitur

dicitur, de la coriandre, in hortis nostris hodie conseri cœpit: folia habet ad radicẽ lata, quæ dum percreuerunt, sunt feniculo similia: paulo tamen latiora, ac quodammodo flauescentia: florem album gerit, ueluti ex quadam umbella parum diuulsa, neq; admodum coacta prodeuntem. Cæterum ipsa planta admodum fœtet, nõ secus atq; illa, quam cotylam fœtidam uulgò uocamus: utrique tamen idem odor non est: semen autem aceto maceratum esui quamoptimum est, alioqui inter uenena à Dioscoride enumeratur, ut sua frigiditate mentem offendere dicatur. Sed & coriandri semen, saccaro conditum cum anyso, & alijs permultis, pharmacopolæ in suis tragematis reponere solent: & in bellarijs à nobis editur. 192

Anysum autem, de l'aniz, cuius meminit Plinius lib. 19. cap. 8. & lib. 20. cap. 17. quod & anicetum uocatur, quoniam anethi modo, inquit Barbarus, appetentiam ciborum præstet: planta feniculo congeneri crescit, cuius prima folia latiora sunt alijs: quæ dum ipsa herba in caulem assurgit, semper minuuntur, semenq; ad ipsius feniculi saporem etiam accedit: dulcius tamen: quo utimur ad flatus uentriculi discutiendos, optimum autem in Syria & Aegypto nascitur. 193

Cynara, cardui satiui species, cuius summitate & ueluti fructu (quem Græci scolymon, Latini strobilum uocant, quòd sit ipse echynus uel capitulus nuci pineæ similis) in edulijs utimur: atq; hunc quidem Hippocrates cocalum uocat: cui dictioni articulus Arabum, subinde à quibusdam est additus, & alcocalus dictus est: deinde uero corrupto articulo, articocalus, uulgo artichault. Tota

autem

autem planta, atque adeo totus ipse carduus à Columella cinara appellatur, fortaßis ob id quòd dum seritur & excolitur, cineribus maxime gaudeat: ait enim ille lib. 11. cap. 3. Cinaræ sobolem melius per autumni æquinoctium disponemus, semen commodius circa Calen. Martij seremus, eiusq; plantam circa Calend. Nouembris deprimemus, & multo cinere stercorabimus. Quidam tamen malunt cinaram à Cinara puella dictam, quæ in eius speciei carduum mutata est. 194

Papauer, etsi in edulijs frequens usque adeo non sit: tamen, & quia in nostris hortis frequentißimus est, & quòd eius semine plurimum in medicamentis utimur ad somnum conciliandum (unde soporiferum papauer à Vergilio dictum est) prætermittendum hoc mihi non uidetur, ut de eo dicamus. 195

Papaueris igitur (quod Græci Mecon, uulgus uocat du pauot) quatuor genera à Galeno enumerantur: quæ quidem uel à floris colore, uel à folio deciduo, uel à uasculis & semine, inter se differunt. Papaueris autem satiui, aliud album dicitur, quod & flore & semine deprehendi tale esse potest: eoq; permultos uti uidimus in iusculis ad soporem concitandum: aliud uero nigrum appellatur, estq; tale & semine, & folijs, & floribus, quæ quidem nigricantia apparent: cuius multus & præcipuus usus est in re medica. Est & aliud papauer, quod Dioscoridi & alijs cornutum siue corniculatum appellatur: floremq; luteum gerit, cuius siliquæ in extremo ueluti colubri rictum præ se ferunt. Quarta papaueris species est, quæ paßim in agris crescit, dum frumenta messem appe-

tunt, diciturq́; papauer erraticum aut Rheas, *uulgo du ponceau, ou du coquelicoq, folia & semen papaueris habet: cæterum rubra, & admodum decidua, siliquas etiam multo minores.* Illud *autem memoria tenendum est, omnia papauerum genera, singulis annis semine erumpere, non ex uetere radice: solum papauer corniculatum radice esse perpetua, ac seminé & radice crescere. Sed iam æquum est, ut ad puluinum radicarium descendamus.*

PVLVINVS RADICARIVS. 196

Absoluta ea hortuli nostri parte, quæ semina & fructus herbarum quibus uescimur, comprehendebat: superest tantùm ut de ijs disseramus, quarum radicibus aut crudis, aut coctis, quotidie in cibis utimur. Ac primum ab ipsa radicula incipiendum. 197

R*adiculam Columella, Græci raphanum uel raphanida uocant,* I*tali uocem adhuc retinentes, un rauanel,* G*alli, une raue, appellauere: caule uno assurgit, ferè arboreo, ut in ruta cernitur: quapropter hoc oleris genus dendrolachana Græci uocant, hoc est, ut uertit Gaza oleriarborem, & quasi olus arborescẽs. Cæterum raphani radice cruda, minutim concisa, cum aqua & salis pauxillo, hodie utimur ad prouocandam ciborum appetentiam, & urinas promouendas.* T*antum illud notandum est: radicum raphani, alias esse dulces admodũ, alias subacreis, alias omnium acerrimas: quarum succo, cum oxymelite,* G*alenus usus est ad uomitum excitandum.* A*liam præterea raphanum agrestem posuit* D*ioscorides, quam* R*omanis Armoraciam appellari contendit: folia satiuæ similia habentem, multoq́; magis lapsanæ.* C*rescit potissimum*

ſimum circa margines itinerum, & loca arenoſa. Eſt inſuper alia herba quæ radiculæ quoque nomen apud Latinos retinuit, ab eius præcipua & utiliore parte, ne quis fortaſſe nominum affinitate hallucinetur: eamq́; Græci ſtruthion uocant: nonnulli lanariam herbam uocauere, ab uſu, quòd eius radix, quæ magna eſt, conciſa, purgandis lanis admodum conferat. Plinius libro 24. capite 11. Spinoſa eſt herba, caule lanuginoſo, flore ſpectabili, ſine odore, &c. 198

Rapum, ſiue napum, aut rapam Latini, Græci gongilida, ſiue gongilem appellant, uulgus uocat, ung nauet, genus oleris in uſu frequentiſsimum apud nos, præſertim in condiendis iuſculis. Sunt enim napi ipſis rapis congeneres: Cæterum utriuſque uariæ ſunt ſpecies, quas qui diligentius conſiderare uolet, requirat Theophraſt. lib. 7. cap. 4. & Plin. lib. 18. cap. 13. & 19. Item de napo Buniade, Dioſcoridem cap. 121. lib. 2. 199

Taceo hoc loco, quòd cyclaminum, ſiue tuber terræ (quem uulgus uocat, des truffes) Latini etiam rapum appellauere, quia rapi ſimulitudinem præ ſe fert, ut rapum eſſe dixeris, niſi fructum uideas: naſcitur autem præcipuè autumno, & erumpit per tonitrua, ac quo in loco ereſcit, herbam aliam nullam inuenies. 200

Rapunculus autem ſiue napunculus, uulgò reſponces, radicula eſt diuitum lautiorumq́; menſis petita, qua potiſsimum tempore quadrageſimali utimur. Herba uero ipſa, folia gerit anguſta, in mucronem deſinentia, cauliculos multilateros, florem cæruleum lichnidi herbæ ſimilem, niſi quòd numeroſiores fert rapunculus, apparentq́;

rentq́; apud nos præſertim circa autumnum. Eam herbam quidam locuſtam, ſiue pedem locuſtæ appellauere, ab ipſius radicis ſimilitudine: unde etiam exiſtimauerunt Ioannis Baptiſtæ cibum in deſerto fuiſſe: nam & locis incultis creſcit: uериſimile enim non eſt animalibus illis quæ locuſtarum nomen habent, quenquam ueſci poſſe. Neque uerò omnino alienum uidebitur, ſi etiam hoc dicamus, quandam eſſe herbam ueteribus incognitam, quæ uulgo ſcrofularia maior dicitur, radice propemodum ſimilem ipſi rapunculo: gratiſsimi item ſaporis, & guſtus iucundiſsimi: cæterum folia diuerſa habentem, quemadmodum in chelidonio deſcripſimus. 201

Paſtinaca duplex: agreſtis, quæ & Daucus quibuſdam appellatur (cum tamen à Dauco differat ſitu purpurei floſculi in medio umbellæ apparentis) uulgus autem noſtrum paſtinacam agreſtem uocat, des panetz. radicem habet caro ſimilem, quam ruſtici pro panace uſurpant, folia utrinque diſtincta per alas. Eſt & ſatiua quæ Columellæ lib. 10. cap. 4. edomita appellatur, quam (inquit) ſtaphylinum Græci uocant: eſtq́; hæc hortenſis, & latifolia, radice multo craſsiore & iucundiore quàm quæ erratica eſt, & à pharmacopolis Baucias appellatur: eſt enim tenuifolia, & radice minore: ſatiuam autem paſtinacam uulgus uocat, des paſtenades, habetq́; folia uitis & ficuum, ſtellatim diſpoſita, florem luteum. 202

Panacis autem genera multa ſunt, tum apud Plinium, tum etiam apud alios autores, quæ quidem difficilime in noſtrum uſum reduci poſſunt. Eſt enim panax, quod heracleoticum dictum eſt, ſiue heraclium, quòd ab Her-

cule

cule inuentum sit: estq; folijs asperis ad ficulnea tendentibus, herbacei coloris, in ambitu quinquepartito diuisis, caule ut ferulæ altißimo, qui lanugine quadam incanescit, flore luteo, semine odorato, radicibus multis ab una origine prodeuntibus, succo graueolente, qui scalpello abrasus, ac deinde in sole siccatus, à pharmacopolis opoponax appellatur: crescit autem potißimum circa aquas. Est & panax Asclepium ab Aesculapio inuentore sic dictum: quo nomine unam ex suis filiabus appellauit. est autem folio maiore quàm fœniculus, caule leui, geniculato, &c. uideto Dioscoridem. Aliud est prætereà panacis genus, quod Chironium dicitur, à Chirone centauro medico inuentum. Estq; folio amaraci, flore aureo, radice parua, breui & odorata. Quinetiam ea herba quæ Dioscoridi Ligusticum appellatur, quòd in Apennino Ligustico crescat circa Genuam, panacis species esse creditur: est enim huic simulima: atque ob id ab indigenis panax appellatur: radice autem & caule heracleotico panaci simile est, caule tenui, geniculato: folijs sertulæ campanæ, quæ Græcis melilotos dicitur, du melilot: mollioribus tamen, & odorantibus circa umbellã, in qua semen est longum, durum, amarum, secundæ speciei Dauci conueniens. Quod autem pharmacopolæ corrupte leuisticum appellant, de la leuesse, id ne credideris esse idem cum ligustico Dioscoridis, quod & Galenus Libysticum appellat: id enim Ruellius noster, uir incomparabili doctrina & eruditione præditus, & rei herbariæ omnium longe peritißimus, putat esse uerum Smyrnium Dioscoridis, tota enim planta myrrham olet: Smyrnium autem

uerum, Manardus, singulare quoddam nostri temporis ornamentum, putat esse id quod uocamus petroselinum Macedonicum, ut prius iam dictum est. 203

Carus, siue caros, siue carum, cari uulgò, des carottes, radicem etiam nobis iucundißimam præbet, qualis est pastinacæ: rubram tamen, interdum etiam coloris buxei, quæ cum aceto & oleo ac sale editur acetarij uice: prius tamen cum uino cocta, aut inter cineres. Cæterum umbellam etiam pastinacæ similem gerit. 204

Sisaron Græcis, Romanis siue Latinis (inquit Dioscorides, Siser) id esse putant omnes quod nos uocamus, des cheruitz, cuius radix elixa aut frixa esui nobis est gratissima, præsertim circa quadragesimæ tempus. 205

Cepa cepæ, siue cepæ ceparum, lachrymosum olus, multiplex, sed omnium uires eædem: tantum enim ex nationibus discrimina ceparum petita sunt, quæ Theophrastus lib. 8. de plantarum historia, & Plinius lib. 20. latius docuerunt. Sunt enim aliæ dulces, aliæ acres, quædam item albæ, & quædam rubentes. Sunt & cepollæ ab antiquis appellatæ, cepis quidem minores, quas uulgus nostrum appellat, des ciboulles, quarum folijs ternis, interdum etiam quaternis tantum uti solemus in acetarijs, ad frigidorum olerum qualitatem emendandam. Sed & quæ paulo maiores sunt cepæ, quarum folijs & radice usus est in condimentis, puto à nostris appellatas, des ciuotz ou des oignonnettes. Marsica enim simplex quæ ab Hermolao describitur, habetq; radicem ampliorem & solam, atque ob id à rusticis, inquit, unio appellata est. sanè eam esse puto quam nostri, rusticam illam uocem imitantes

tes, appellauerunt, oignon, quasi unionem dicere uoluissent. Cæterum, quæ cepæ sunt albæ & recentes, mitiores esse solent: quæ autem ueteres & flauæ, acriores. 206

Allium item, quod Græci scorodon uocant, uulgus nostrum, des aulx, non contemnendum in ruris honore & hortorum disciplina locum inuenit: honestum enim ac gratum rusticæ plebi obsonium: quapropter etiam à Columella inter hortorum delitias annumeratur libro 11. capite 3. Vlpicum, inquit, quod quidam allium punicum uocant, Græci autem aphroscorodon appellant, longè maioris est incrementi, quàm allium: idq; circa Calendas Octobris, antequam deponatur, ex uno capite in plura diuidetur: habet enim uelut allium plures cohærentes spicas, eæq; cum sint diuisæ, liratim seri debent, ut in puluinis positæ, minus infestentur hyemis aquis. Hæc ille. Quibus uerbis, & quid sit ulpicum, & quid allium cognoscas. Cæterum est & allium syluestre, quod paßim in pratis crescit, uocaturq; Græcis ophioscorodum, quasi serpentis allium. Scorodoprassum autem aliud est allium porracei generis, de quo prius in porro diximus. Atqui uarias alliorum differentias, ut enumerare difficile esset, ita certè nimis longum & prolixum, quàm institutum nostrum expostulat. Itaque qui hæc desiderabit, habeat in promptu necesse est Plinium, Dioscoridem, & Theophrastum. Tantum illud addam, postremis diebus apud nos quorundam studiosorum diligentia, inuentam fuisse illam herbam, quæ quia confricata allium quadantenus redoleat, à Græcis scordion appellata est, à

Latinis uerò trixago paluſtris, quòd locis paluſtribus potiſsimum creſcat, hactenus quidem incognita. nam & pharmacopolæ huius loco aliam herbam, & facultate, & figura longè omnium diuerſiſsimam uſurparunt, quæ Barbaro ſcorodotis appellatur: nihil enim habet ſcordio ſimile, prӕterquam quòd allium redolet. Scordion enim multo minus eſt, & folia chamedryos gerit, quæ uulgo uocatur, de la germandree. 207

Bulbus Græcis ſiue bolbus, cibus Veneris irritamento potius quàm uitæ utilis: quo tamen ad prouocandam appetentiam utimur, unde uulgo nomen retinet, des appetitz. Latini Aſcalonitas uocant, quod etiam nomen uulgus retinuit, des eſchalottes. Martialis multis in locis ſalaces bulbos appellat: quod & ex illo epigrammate facilè conijcitur:

Cum ſit anus coniux, & ſint tibi mortua membra,
Nil aliud bulbis quàm ſatur eſſe potes.

Eſt etiam bulbus agreſtis, cuius flore ruſticæ mulierculæ in ſuis coronis utuntur, quem Græci Condion uocant. Quinetiam alius eſt bulbus, qui lanoſus dicitur, & in litore frequens: inter cuius primas tunicas, inquit Marcellus, & id quod manditur, tam uera lanæ eſt ſimilitudo, ut ex ea ueſtes confici poſsint. Quinctiam alius eſt bulbus, uomitorius appellatus, ad differentiam bulbi cibarij. eſtq; folijs nigris, radice allio ſimili, & uomitum ciet. Sunt & alia permulta bulborum genera ab eorum magnitudine, colore & figura petita, quæ qui diligentius cognoſcere uolet, requirat Theophraſti librum octauum de plantarum hiſtoria, & Plinium, apud quem Gallia Remenſis hoc

hoc nomine laudatur, quòd bulbis plurimum abundet, ſponte enim illic naſcuntur & creſcunt. 208

Aſphodelus, quæ & haſtula regia & albucus dicitur (uulgus pharmacopolarum corrupto nomine uocat aphrodilorum) inter bulbos à Plinio connumeratur lib. 21. cap. 17. Eſt autem folio porraceo, radice bulboſa, & multiplici, ut interdum ad triginta bulbos producatur, magnitudine, figura, & ſapore ſcyllæ radici ſimilis: quæ eſui erat antiquis cum ficubus, uel cocta inter cineres. 209

Seritur præterea in hortis, radicis nomine, ea herba quæ Græcis helenium (uel quòd ex lachrymis Helenæ nata ſit, uel quòd ab Heleno Troiano inuenta) uulgo autem enula campana, Columellæ Inula appellatur. Eius autem folium eſt latiſsimum, ad ſymphiti folium accedens, de quo prius à nobis dictum eſt: ſed eſt albicans, & parte altera lanuginoſum: florem gerit luteum, radicem craſſam, & amaram, odoris optimi: quæ cum melle aut ſaccaro condita, aduerſus aëris peſtilentis noxam plurimum ualere dicitur: quo nomine etiam cruda à multis tempore peſtis manditur: & in hortis eius rei gratia conſeritur. 210

Atque hæc erit quartæ hortuli noſtri areæ clauſula: à qua dum recedimus, totam rei hortenſis rationem breuiori, quàm fieri à nobis potuit, ſtylo, ſtudioſis iuuenibus relinquimus: non enim ijs hæc ſcripſimus, qui in re herbaria tam ſunt exercitati, ut tum Græcos, tum etiam Latinos autores omnes, qui de hac re diligentius ſcripſerunt, facilimè teneant. Quapropter etiam medicas her-

bas, hoc est quæ medicis solis sunt cognitæ, præterea etiam eas quæ nostræ regioni familiares non sunt, omisimus. Tantum eas adscripsimus, quæ mediocritas nostra aut adsequi potuit, aut eruditissimi medici Iacobi Syluij, nostri in hac re præceptoris diligētia cognouisse. Quod si iuuenibus placere uidebimus (ut sanè placere debebit) futurū est, ut propediem seminarium à nobis accipiant, in quo arbores fructiferas, & quibus uiridaria conseri solent, adscriptas inuenient. Quod subinde subsequetur uinetum, eadem opera conscriptum: antiquorum morem in conserendis ac pangendis uineis exprimens, item uitium genera, atq; adeò herbas quas paßim in ipsis uineis succrescere uidemus. Hoc unum præterea lectorem admonitum uelim, pro suo candore semper ut sit æquus ac facilis: si quid est in hoc libello utile aut rectum, id totum & suum & sua causa factum existimet. Si uerò quid erratum, aut minus rectè assertum, id quidem nostrum esse putet, à quibus humani, ut inquit ille, nihil est alienum. Ac si id uerum est, quod quotidie uidemus, nihil tam expolitum tamq; expurgatum fieri posse, in quo nō sit aliquid quod damnari ac reprehendi queat: est sanè unde nostram audaciam tueamur, quādo huic periculo omnes ex æquo subiacent. Si uerò etiam hac ratione calumniatores sibi minus satisfactum putent: conquueranturq; se uel quædam non intelligere, uel quibusdam locis offendi, sequentes adnotationes legant: quæ sunt tantùm eam ob rem à nobis post iam excussum libellum conscriptæ, ut ijs satisfaceremus, quibus res ipsæ haud satis explicatæ uidebuntur.

Annotationes eorum quæ fortaſsis uel minus rectè explicata, uel obſcurius tractata ſunt in hoc libello, ne quis calumniæ ſit locus.

In hedera, ubi de helice ſermo eſt, ita habetur (Quarta eſt inter celſas quæ dicitur helix: folia multo minora habens quàm aliæ) ut expleas deſcriptionem, addito (angulata & concinniora) atque intelligito alias eſſe helicis ſpecies, quas ex Teophraſto & alijs requiras, ſi quidem uoles eas pernoſcere.

Paulò pòſt, de herba terreſtri, quæ pro hedera terreſtri falsò ſumitur, ita ſcriptũ eſt (Sunt enim eius folia inciſa magis, & latiora) addito (etiã aſperiora, qualia marrubij nigri, aut potius uiolæ nigræ, rotundiora tamen).

In deſcriptione chelidonij minoris, quæ ſcrofularia dicitur (folio hederaceo minore tamen) addito (tenero & modice pingui) præterea (radicibus bulboſis) addito, tritici modo coaceruatis, & acribus: præſertim dum locis ſiccis creſcit.

In adianto, uerſus finem clauſulæ, ubi de ſaluia uitæ ſermo eſt (eſt enim eiſdem uiribus prædita) addito, multo tamen inferioribus.

Poſt deſcriptionem aſplenij, numero 30. (item etiam cyano) intelligito eam herbam, quæ cyanos Barbaro, à colore cyaneo dicitur, quæ uulgò baptiſecula appellatur. non autem cyanum lapidem, qui uulgò lapis laſuli dictus eſt.

In deſcriptione ſentis canis, ita legito (folia habet longè quàm myrtus latiora).

In Rhamno (Rhamnus,ung groseiller) ne quid absolutè pronunciatum quis cauilletur: addito si uoles (ut multis, etiam doctis placet) deinde uerò cum legis primam Rhamni definitionem, quæ in Dioscoride est, nostro grossulario conuenire: haud ita absolutè intelligito, ut in omnibus conueniat: nam in quibusdam tantùm conuenire uidetur.

In Ligustro (fert corymbos nigros) sic intelligi debet,ut primum quidem uirides sint,deinde, ubi maturuerunt, nigri.

Matiana quoq;) addito (à multis sic uocata) nam id nomen ueteribus, atq; etiam doctis quibusdam nostri seculi est ignotum. Prætereà in fine descriptionis (baccas rubras gerit) addito (racematim dispositas).

In leucanthemo, ne quis hallucinetur, cum diuinauimus eam fortaßis esse herbã ex Plinij descriptione, quam uulgus Iasminum (ita enim scribendum est) uocat:id planè diuinare fuit: nam paucis quidem in rebus Plinij descriptio in phalangite siue phalangio aut leucanthemo, nostro Iasmino conuenit. Itaque noluimus tam absolutè pronunciare. Legi tamen in Barbaro postea, hoc uiolæ genus, Parthis & Persis antiquitus tantùm fuisse cognitum, & nobis hactenus peregrinum: apud quos odoris causa post epulas gratißima ueniebat. Nam hi fœtentis animæ uirus, multitudine ciborum & ebrietate natum, commendatione odorum accersita summouebant. Quæ res nos admonet, ut ex ea ferè uiola alba compositum fuisse id unguẽtum intelligamus, quod Dioscoridi Iasminum siue Iasme appellatur. Nam & flos ipse candidus,

atque

atque adeò tota planta nobis etiam uulgo Iesiminum dicitur: distinctiones, & harundinaceos parietes opere topiario conuestiens: folium habens in uiridi nigricantem, oblongum, fastigiatum, mucrone languido, magnitudine rosacei, sed angustum. Cæterum ipsi uiolæ mira est odoris suauitas.

In descriptione rosarum (Quas quidam damascenas nominant) addito etiam (coroneolas) nam id nomen Itali ijs rosis præcipuè dederunt.

Ac paulò pòst, in rosis autumnalibus (Quæ ex caule maluaceo funduntur) scribito, eas esse folijs hibisceis, multo tamen maioribus, & asperioribus.

In uite nigra. Sic legito (Cæterum uitis nigra folio & colore corymborum ab alba differt. habet enim folia hederæ similia) Atque hæc lectio multò facilior tibi uidebitur.

In lupulo (In Flaminia quoque (inquit Barbarus) uulgari nomine lupus reptiuus appellatur) Cuius duæ sunt species: quas tu ab Hermolao desumito. Non enim omnia percurrere possumus.

In halicacabo (Est prætereà alia halicacabi species) Ne putes illud tam absolutè pronunciatum, intelligito, non quidem omnibus ita uideri, sed multis halicacabi speciem esse credi.

In Narcisso (folio porraceo, &c.) ut descriptionem expleas, quando hæc herba pulcherrima est, & nobis admodum rara, ita scribito (folio porraceo, multò tamen tenuiore & minore: caule herbaceo, glabro, & concauo, altitudine supra dodrantem: flore albo per circuitum, in

medio

medio autem croceo, & in aliquibus purpuræ aspectu).

In descriptione Baccharis (*folia habet uiolæ similia*) *uisum est nobis postea commodius, integram descriptionem subnectere.* Itaque hæc erit (*folia habet aspera, magnitudine inter uiolam nigram & uerbascum: angulosus illi caulis, cubitali altitudine, aliquatenus asper, adnata multa habens. florem gerit ex albo purpurascentem, odoratum, radix autem illi est nigro ueratro similis, odore ferè amomi*)

In Anemone (*Est autem duplex. Satiua, quæ florem rubrum habet*) Rectius legas propter ambiguum sensum (*Satiua, quæ rursus multiplex est, puniceos enim flores quædam habet, quædam uerò albidos, quædã etiam purpureos.* Omnes *autem species, habent folia tenuißima, incisuris diuisa: ad terram inclinata, colliculos lanuginosos*) Videto Dioscoridem *capite 167. Cæterum ubi scriptum est erraticam, habere florem cæruleum, scito inueniri etiam purpureum.*

In *consolida minore, quòd à nobis assertum est, non id quidem ex probatis autoribus habuimus: sed herbarijs quibusdam illud persuasum est, & uulgò, multas esse consolidarum species: quarum minimam aiunt eam esse, quæ uulgò dicitur, des marguerittes.* Sunt *autem apud* Dioscoridem *tantùm duo symphiti genera: alterum quidem petreum, de quo suo loco egimus: alterum quod sola appellatione pro maiori symphito sumitur. estq́; folio hirsuto, angusto, oblongo, ad linguæ bubulæ figuram accedente, cuius radix ui astrictoria plurimum pollet, ut diximus.* Consolidæ *uerò mediæ hoc addendum est, ue-*

teribus

teribus ignotam fuisse, neque hodie quoque omnibus notam.

In Artemisia, tantùm unam diuisionem fecimus latifoliæ, & tenuifoliæ. Atqui ne quidquã omisisse uideamur, altera rursus subdiuisio facienda est, atque ita describenda (Duplex quidem Artemisia: latifolia, & tenuifolia. Latifolia rursus duplex: quædam enim est folio absynthij, maiore & pinguiore, quædam folijs latioribus & pinguioribus, craßioribus item ramulis. Sed & tenuifoliæ rursus duo genera: aliud folijs, & floribus tenuibus & exiguis, æstate florens, sed cuius flos candidus grauiter olet. aliud omnium exilius, singulari ramulo, quæ Artemisia monocaulon ob id à Græcis appellatur: flore tenui, abundante, & rutili coloris. uincit hæc odoris suauitate antedictam).

Origanum, ut uaria sunt in quibus crescit loca: ita etiam uariam (hoc est difficilem) non solum descriptionem, sed etiam opiniones uarias habuit. Quas cum non satis apertè in superioribus descripserimus: ne quis de obscuritate conqueratur: sic iterum describemus (Origanum multiplex, Heracleoticum, folia habens hyssopi, umbellam ueluti quædam rotula in orbem circumactam, multifidam, & quasi diuisam: semen illi in summis uirgis, non densum, non durum. Aliud appellatur Onitis, estq; folio priori simili, sed candidiore. Est & origanum syluestre, folia antedictorum habens, ramulos semipedales, graciles, umbellam anetho similem, in qua flores albi conspiciũtur. Subortum est præterea nouum origani genus, folio sampsychi, id est maioranæ: herbarijs & officinis

nis cognitum: quo occidui aliorum loco utuntur, unde uulgo dictum, marioleine dangleterre, ou marioleine sauuaige)

In menta, uersus finem descriptionis (Est & menta aquatica, quæ Dioscoridi Sisymbrium dicitur, estq; duplex) atq; huius genera requirito ab ipso Dioscoride.

In pulegio ita legito (Sed ad pulegium ueniamus: cuius duplex est genus, aquaticum unum, alterum montanum. Aquaticum uulgo pulegium regale dicitur, folia minuta habens, &c.) deinde uerò in montano (flore cæruleo, caule dodrantali, in quo differt à serpillo)

In chamæmelo (Græcis anthemis dicitur) addito (Cuius tria sunt genera, floribus tantùm inter se diuersa)

In prasio (utrunq; marrubium folia mentastri habet) addito (præsertim quod balote uocatur)

In portulaca aquatica, quod scriptum est florem habere subrubrum, ita nobis uisus est multis in locis: frequentißimè autem cæruleus apparet.

In bipinnella, uersus finem descriptionis, ubi de saxifragia sermo est, hallucinati sumus in flore & aculeo: gerit enim nostra saxifragia florem album, & aculeo caret: quem habet illa quæ geranion Dioscoridi, officinis collum gruis, siue acus pastoris dicitur. habet enim quædam eius geranij species folia bipinnellæ similia, florem cæruleum: præterea locis saxosis crescit. uulgus uocat l'herbe robert.

In Sisymbrio (sed Sion frigidæ naturæ est) ita intelligito, imbecilliorem calorem habere.

In hippolapatho, ne quis reprehĕdat quòd scripsimus

dictum

dictum, quasi lapathum equinum uel equilapathum, quemadmodum Gaza equapium pro hipposelino conuertit: ita intelligi debet, ut hippolapathum dicatur, quasi magnum lapathum, à dictione Græca ἵππος, quæ quibus dictionibus præponitur, ijs significationem auget, ut latius præscripto loco declaratum est. Sed hæc, ne quis cauilletur.

In fœniculo dulci (quæ quidem dulcedo inest semini) addito (& toti plantæ) ac paulò pòst, de minore fœniculo (& minora folia habet, quàm fœniculum commune) adde (ad folia anethi accedentia).

In cucumere asinino (folia habet priori incisa magis) legito (aspera) ut sunt sanè, nam incisuræ parum apparent.

Quæ supersunt, Lectoris beneuoli iudicio, & æquitati committimus.

FINIS.

INDICES DVO LATINARVM & Gallicarum uocum, quæ in hoc libello explicatæ reperiuntur, quorum numerus, ijs numeris reſpondet, qui ſuo ordine per totum libellum conſperſi ſunt, & in fine ſententiarum adnotati, uerſus inferiorem marginem. Quòd ſi in principio ſententiæ, id quod quæris, ſeſe prima fronte tibi non offerat, legenda erit tota ſententia, ne illud etiam ignores.

A

Apia

Peganon

Spe

INDEX GALLICARVM DICTIONVM.

Ciuotz

Iardinier

FINIS.

